

ELAZIĞ

KÜLTÜR ve TANITMA VAKFI DERGİSİ Yıl:29 Sayı:49 Temmuz 2018

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

HARPUT, UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ'NE ALINDI

🇹🇷 Turkey

Date of Submission: 02/05/2018

Criteria: (iii)(iv)(vi)

Category: Cultural

Submitted by: Permanent Delegation of
Turkey to UNESCO

State, Province or Region: Elazığ, Harput

Coordinates: N48 43 E39 15

Ref.: 6349

ELAZIĞ

KÜLTÜR ve TANITMA VAKFI DERGİSİ

KÜNYE

İmtiyaz sahibi

Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı adına
Mehmet ÇAĞLAR

Yayın Yönetmeni ve

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Murat Katiboğlu

Genel Koordinatör

Mustafa Fethi GÜRBÜZ

Yayın Kurulu

Cahide (Dalokay) ÖZDEMİR
Prof. Kerim SUNGUROĞLU
Şemsettin ÜNLÜ
Sevim (Anagür) KOYUNOĞLU
Mustafa TURAN
Cahit KOÇ
Prof. Kemal ÖZMEN

Yönetim Yeri ve Adresi

Sokullu Mehmet Paşa Cad. Ece Sk.
No: 15/3 Dikmen ANKARA
Tel: 0312 480 28 80
Fax: 0312 480 38 08
e-mail: info@elazigvakfi.org.tr

Tasarım

başkent tasarım

Nenehatun Cad. No:81/4 GOP
Çankaya - ANKARA
Tel : 0312 436 42 69
Faks : 0312 436 42 64
mail : bilgi@baskenttasarim.com
www.baskenttasarim.com.tr

Baskı

Ankara Ofset

Büyük Sanayi 1. Cadde
Necatibey İş Hanı Alt Kat No: 93/43-44
İskitler - Ankara
Tel : 0.312 384 50 63

Yayın Tarihi : Temmuz 2018
Yayın Türü : Yerel Süreli
Yayın Aralığı : 6 ay
Yayın Dili : Türkçe

Bu dergi basın-meslek ilkelerine uymaya söz vermiştir. Dergideki yazılarda ifade edilen görüş ve fikirler yazarlarına aittir. Yazıların bilimsel, dil ve imla sorumlulukları yine yazarların kendilerini bağlar. Bunlar Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı dergisinin düşünce politikasını yansıtan metinler olarak mütalâa edilmemelidir.

İÇİNDEKİLER

Mehmet ÇAĞLAR / Harput, Unesco Dünya Geçici Miras Listesi'ne Alındı	1
Prof. Dr. Kemal ÖZMEN / "Tarihi Harput Kenti"nin UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne Alınmasıyla İlgili Gözlem ve Öneriler	3
Sevim (Anagür) KOYUNOĞLU / Bir Zamanların Soylu Kenti Elazığ	8
Elazığ'da "Kariyer ve Tecrübe Paylaşımı" Programı ve Park Açılışları	12
Naşide GÖKBUDAK / Unutulmaz Bir Mutluluk Anı	18
Meftune GÜL / Altın Top	20
Şiir Neden Durdu?	22
Bedrettin KELEŞTİMUR / Elazığ ve İsimler Üzerine	23
Şemsettin ÜNLÜ / Harput ya da Yukarı Şehir	28
Dr. Öner KABASAKAL / Elazığ'ın Ekonomik Gelişmesi için Bir Öneri: Eğitim ve Bilgi Ekonomisi Yaratmak	30
Necati KANTER / Amerika'da Bir Harputlu	35
Yard. Doç. Dr. Cevdet Emin EKİNCİ / Harput Mimarisini Yaşatma Sorunu	38
Cahide (Dalokay) ÖZDEMİR / Elazığlıları Yetiştirenler	50
Kaybettiklerimiz	53

HARPUT, UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ'NE ALINDI

Mehmet ÇAĞLAR
Yönetim Kurulu Başkanı

Vakfımızın Temmuz / 2017 ayında çıkardığı “**Dünya Mirası Harput UNESCO Yolunda**” başlıklı 47 sayılı dergide, Elazığ Belediye Başkanlığımız ile Harput'un “**UNESCO Dünya Miras Listesi**”ne alınması için yaptığımız girişimi müjdelemiş, geç kaldığımız bir görevi yerine getirmenin mutluluğunu paylaşmıştık. Binlerce yıllık tarihi ve kültürel mirası ile sayısız medeniyet ev sahipliği yapan Harput için UNESCO yolculuğunda süreç geçen yıl (2017 yılında) Şubat ayında başlatılmıştı. Vakfımızla Elazığ Belediye Başkanlığımızın ortak projesi olarak yürütülen proje üzerinden yaklaşık 14 ay geçti.

Harput'u bizim dışımızdakilere ve özellikle yabancılara tanıtmak adına 14 aydır çok önemli ve kapsamlı çalışmalar yaptık. Bu süreçte geçen yıl Şubat ayından itibaren yurt içinde ve yurt dışında bir çok çalışmamız oldu. Öncelikle, Harput'un Dünya Miras kriterlerinden tümünü karşılayıp, karşılamadığını, gerçekçi verilerle, gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde benzer alanlarla karşılaştırıldığında hangi kriterlere da kriterler kapsamında farklılığını, bir başka ifade ile ayrıcalığını ve benzersizliğini ortaya koymaya çalıştık. Böylece, niye Harput sorusunun cevabını doğru vermeye özen gösterdik.

Bu yolculukta 16 Mayıs 2017 tarihinde Paris' te UNSECO Nezdinde Daimi Temsilcimiz Sayın **Ahmet Altay Cengizer**'in ev sahipliğinde UNESCO'nun kendi konferans salonunda “**Harput Konferansı**”nı gerçekleştirdik. Tarihçiler ve Fransız akademisyenlerle bir araya geldik. UNESCO yetkilileri ve Prof. **İlber OLTAYLI** ile Harput'un binlerce yıllık medeniyet birikimi, tarihi ve kültür zenginliğini dünyaya tanıtmaya çaba gösterdik. Bu bağlamda özellikle sanat ve kültür değerlerimizi, en önemlisi “Harput Senfonisi” ile müziğimizi öne çıkararak vizyonumuzu ortaya koymaya çalıştık.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Harput'u “**Dünya Mirası**” statüsüne götürecektir ince ve uzun bir yola girmiştik. Bu yolun ilk etabını 14 ay gibi kısa bir sürede tamamlayarak yaptığımız müracaat sonuçlanmış olup, 02.05.2018 tarihi itibarıyla Harput geçici listeye kabul edilmiştir. Böylece Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Geçici Listesi'ndeki kültür varlığı sayısı 78'e yükselmiştir. Geçici listede geçtiğimiz yıl 71 olan sayıya Harput tarihi kenti ile birlikte 7 miras daha eklenerek sayı 78'e yükselmiş bulunmaktadır.

Bundan sonraki süreçte hedefimiz kültürel ve tarihi varlıklarımızı evrensel bir boyuta taşımak adına Harput' un “**Dünya Miras Listesi**”nde kalıcılığını sağlamaktır.

Gerek bu projenin başlatılmasında ve gerekse 16.Mayıs.2017 tarihinde Paris'te yapılan “**Harput Konferansı**”nın gerçekleştirilmesinde bize yardımcı olan ve destek veren Büyükelçimiz Sayın **Ahmet Altay Cengizer**'e ve bizi Paris'te ağırlayan ve hiç yalnız bırakmayan **T.C. Paris Büyükelçimiz Sayın İsmail Hakkı Musa**'ya ve temsilciliklerimize bir kez daha teşekkür etmek istiyoruz. Müracaat aşamasında bize yardımlarını esirgemeyen ve heyecanımıza her zaman ortak olan **Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü**'nün çok değerli yetkililerine de teşekkür ediyoruz.

Bu süreçte bizimle olan ve katkı sağlayan değerli Elazığ'lılara, iletişim ve programın tanıtımında destek vermekten kaçmayan **Fırat TV**'nunun sayın yetkililerine şükran ve teşekkürlerimi iletmek istiyoruz.

Bu projede bizimle olan ve ortak çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemeyen **Elazığ Belediye Başkanımız Sayın Mücahit YANILMAZ**'ada bir kez daha teşekkür etmek istiyoruz. Bu proje bir kurumun bir sivil toplum örgütü ile nasıl müştereklik oluşturabileceğinin ve en önemlisi şehir için ortak bir işbirliği yapabilmeyen önemli bir örneğidir.

Şehir adına gerçekleştirdiğimiz bu önemli ilk adımdan sonra yürüyeceğimiz zor ve uzun bu yolda işimizin kolay olmayacağını biliyoruz. Bu nedenle şehirle birlikte herkesin daha çok gayret sarf etmesi ve emek vermesi gerektiği görüşündeyim. Bundan sonraki süreçte, bir taraftan Harput'un tarihi ve kültürel dokuya uygun olarak ve evrensel bir planlama ile Hamam önü, Beypazarı ve Safranbolu örneklerinde olduğu gibi halkın hizmetine hazır hale getirilmesini ve diğer taraftan da şehrin ekonomisine katkı vermek için Harput'un **UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi**'nde yer aldığı haberinin herkese ve her kesime duyurularak gerekli tanıtım çalışmalarının yapılmasını bekliyoruz. Ayrıca, önümüzdeki zaman diliminde şehrin bizimle birlikte yeni süreci iyi organize etmesi gerektiğini düşünüyorum. Özetle, gelinen bu noktanın ekonomik olarak iyi değerlendirilmesi adına tüm kurum ve kuruluşlarla sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. 1988

“TARİHİ HARPUT KENTİ”NİN UNESCO DÜNYA MİRASI GEÇİCİ LİSTESİ’NE ALINMASIYLA İLGİLİ GÖZLEM VE ÖNERİLER

Prof. Dr. Kemal ÖZMEN *

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu 31.05.2018 tarihinde sitesinde yayımladığı bir bilgilendirme notuyla, aralarında “Tarihi Harput Kenti”nin de bulunduğu Türkiye’den 7 yeni “Miras Alanı”nın UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne alındığını açıklamıştır. Komisyon, “UNESCO Dünya Mirası Merkezi” tarafından “Geçici Liste”ye kaydedilmesi benimsenen miras alanlarıyla ilgili nihai kararın 24 Haziran - 4 Temmuz 2018 tarihleri arasında Manama’da (Bahreyn) düzenlenecek “Dünya Mirası Komitesi”nin 42. oturumunda onaylanacağını belirtmektedir. Harput’la ilgili söz konusu karara temel oluşturan UNESCO nezdindeki “Türkiye Daimi Heyeti”nin 2.05.2018 tarihinde UNESCO’ya sunduğu metin de UNESCO’nun sitesinde yayımlanmıştır.¹

Bir buçuk yıl gibi kısa bir süre içinde, Elâzığ Belediyesi’nin de katkılarıyla “Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı” tarafından yürütülen yoğun çalışmalar çerçevesinde, son olarak Paris’te Unesco Merkezi’nde Harput’u konu alan kapsamlı tanıtım sunusunun ardından (2017) “UNESCO Dünya Mirası Merkezi”nce Harput Tarihi Kenti’nin “Geçici Liste”ye alınması kuşkusuz sevindirici olmuştur. Ancak, “Dünya Miras Alanı Adaylık Süreci”ni başlatan bu kararın, “Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Kılavuzu”nda belirtilen koşullar doğrultusunda “bilimsel” ve “teknik” dosyanın oluşturulmasına yönelik ciddi bir örgütlenme, eşgüdüm ve bilimsel hazırlık çalışmasını zorunlu kıldığını belirtelim:

“Geçici listeye kabul edilen alanlar için belirli bilimsel ve teknik çalışmalar yapıldıktan sonra adaylık süreci başlar. Bu kez Dünya Miras Sözleşmesi Uygulama Kılavuzu’nda belirtilen koşullara uygun bir adaylık dosyası hazırlanır. Adaylık sürecinin her aşamasında taraf ülkenin irtibat noktası olan kurumla eşgüdüm içinde çalışılması önem taşımaktadır. Türkiye özelinde Dünya Miras Sözleşmesi’nin imzalandığı 1980’li yıllarda adaylık dosyası hazırlama işi daha çok Kültür Bakanlığı’nca yürütülmüşse de günümüzde artık yerel yönetimler bu konuda aktif rol oynamaya başlamışlardır. Adaylık dosyaları, günümüzde genellikle yerel yönetimler ve valilikler tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı ile işbirliği ve eşgüdüm içerisinde hazırlanmaktadır. Dünya Miras Listesi için adaylık dosyasının hazırlanması daha ayrıntılı, bilimsel ve teknik birikim gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte özellikle alana ilişkin bilgi birikiminin uluslararası düzeyde geçerliliği olacak bir şekilde sunulması ve alanın korunmasına ilişkin bazı temel koruma plan ve projelerinin hazırlanmış olması önem taşımaktadır. Hazırlanan adaylık dosyası Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından dosyanın hazırlandığı yılın 30 Eylül’ü ile takip eden yılın 1 Şubat tarihi arasında Dünya

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.

¹ Bkz., <https://whc.unesco.org/en/tentativelists/6349>

Miras Merkezi'ne gönderilir. Dosyada şekil yönünden bir eksiklik görülürse bu eksiklik taraf devlete aynı yılın 1 Mart tarihine kadar bildirilir ve eksikliğin tamamlanması istenir. Dosyanın kabul edildiği ilgili taraf devlete bildirildikten sonra aynı yılın 1 Mart'ı ile bir sonraki yılın Mayıs ayı arasında dosya, ilgili danışma kurumlarına gönderilerek incelenir. Eğer aday yer kültürel bir alansa danışman kurum; Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), doğal ise Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), karma ise hem ICOMOS, hem de IUCN'dir. Danışman kurumlar dosyayı alanın üstün evrensel değeri, otantiklik ve bütünlük ölçütlerini dikkate alarak içerik incelemesine tabi tutar, gerekirse yerinde inceleme yapar. İnceleme sonucunda bir değerlendirme raporu hazırlayarak Dünya Miras Komitesi'ne sunar. Aynı yıl içerisinde Dünya Miras Komitesi yıllık toplantısında adaylık incelenir, karar verilir ve sonuç taraf ülkeye bildirilir (...) Dünya Miras Komitesi'nin kararında adaylık dosyasının kalitesi büyük önem taşımaktadır (...) Bir alanın geçici listeden asıl listeye alınması süreci yaklaşık 2-3 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Ancak, bu süre eldeki bilimsel verilerin yetersizliği ve koruma çalışmalarının hazır olmaması sebebiyle uzayabilmektedir (...) Dünya Miras Sözleşmesi'ne göre herhangi bir alanın Dünya Mirası adayı gösterilebilmesi için üç temel unsurun dikkate alınması gerekmektedir. Bunlar; üstün evrensel değer, özgünlük ve bütünsellik. Üstün nitelikli evrensel değer söz konusu alanın dünyada kültürel ya da doğal açıdan neden önemli olduğunu belirten bilimsel bir önermeyi içermektedir. Özgünlük ise alanın neden benzerleri arasında öne çıkan bir farklılık sahibi olduğunun bilimsel bir ifadesidir. Bütünsellik, alanın günümüzde temel nitelikleri dikkate alınarak korunabilme durumunu ifade eden teknik bir değerlendirmeyi içerir. (...) Söz konusu alanın bu temel ölçütleri ne derecede taşıdığı, alana ilişkin yapılan arkeoloji, tarih, sanat tarihi, mimarlık tarihi, sosyal bilimler ve ilgili diğer disiplinlerdeki araştırmalarla ortaya konulmaktadır.“²

Görüldüğü gibi, UNESCO'nun nihai kararı verecek ilgili genel kurulunun önüne gelinceye kadar, “bilimsel ve teknik dosya”nın uzun, ciddi ve sabırlı bir çalışmayla hazırlanmasını sağlayacak ve süreci eşgüdüm içinde yönlendirecek kurumsal bir örgütlenmeye ihtiyaç vardır. Bu çerçevede, Fırat Üniversitesi (Tarih, Arkeoloji, Sanat Tarihi, Mimarlık Bölümleri), Elâzığ İdari ve yerel yönetimleri (Valilik, İl Özel İdaresi, Belediye) ve Elâzığ sivil meslek grupları (Mimarlar Odası, Şehir Plancıları Odası³, Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu⁴, Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı, Sanayi ve Ticaret Odaları) ve Elâzığ Müzesi temsilcilerinden oluşan on kişilik “Harput'un UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı Yüksek Kurulu” adıyla bağımsız bir üst yönetim biriminin kurulması bir zorunluluk olarak öne çıkmaktadır. “Yüksek Kurul”, “Geçici Liste”ye giren “Tarihi Harput Kenti” kültür mirasının “Dünya Miras Alanı” statüsüne kabul edilmesi için “UNESCO Dünya Mirası Konvansiyonunun Uygulanmasına yönelik İşlevsel İlkeler” ile “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme”⁵ doğrultusunda örgütlenme, dosya hazırlıkları ve finansal konularda bir “Yönetim ve Eylem Planı” hazırlayarak çalışmalara başlamalıdır. “Yüksek Kurul”, Harput'un “Dünya Miras Alanı Adaylığı”yla ilgili çerçeve “yol haritası”nı belirleyecek; tüm ulusal (Kültür ve Turizm Bakanlığı, Unesco Türkiye Milli Komisyonu) ve uluslararası düzeydeki (UNESCO'nun ilgili birimleri) ilişkilerde, bürokratik ve bilimsel/teknik süreçlerin izlenmesinde çeşitli siyasal manipülasyonların ve dar sahiplenmelerin doğuracağı sıkıntıların yaşanmasını önleyecek biçimde tek ve bağımsız bir merkez olarak görev yapacaktır.

“Yüksek Kurul”, Harput'un “Dünya Miras Alanı Adaylık Dosyası” için görev alacak bilim insanları ve araştırmacıları belirleyecek; Harput'un tarihini, kültürel mirasını, kent kimliğini binlerce yıl iç içe yaşamış tüm dinsel ve etnik azınlık halklarını dışlamadan, bumirasın “evrensel” düzeyde değeri ve özgünlüğünü

² Yard.Doç.Dr. Savaş Zafer Şahin, “Ankara Kentinin UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı için Bir Öneri ve Eylem Planı”, Ankara Araştırmaları Dergisi, Haziran, 2013, s.40-41.

³ “TMMOB Şehir Plancıları Odası” Elâzığ'da bulunmadığından, “TMMOB Elâzığ Şubesi”nden bu konuda destek alınabilir.

⁴ Elâzığ bölgesindeki kültür varlıkları, Kültür Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne bağlı Diyarbakır Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü kapsamında bulunmaktadır.

⁵ Bkz., <http://www.alanbaskanligi.gov.tr> ve <http://teftis.kulturturizm.gov.tr>

ve geleceğe dönük koruma stratejilerini bütünlüklü ve nesnel bir bakış açısıyla veikna edici verilerle ortaya koyacak “Bilimsel Çalışma Grupları” oluşturacaktır.

Harput’un “UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı”na yönelik “bilimsel ve teknik” dosyanın hazırlanmasına koşut olarak yapılması gereken ve Harput’un küresel düzeyde tanınırlılığına katkı yapacak diğer çalışmalara da dikkat çekmek gerekir.

Öncelikle, Harput’un mevcut tarihsel dokusunu ortaya çıkaracak imar planlarıyla çevre düzenleme ve koruma, restorasyon ve rehabilitasyon çalışmalarının eşgüdüm içinde belirlenmesi ve hızla sonuçlandırılması büyük önem taşımaktadır.

Bilindiği gibi, geçmiş dönemlerde, Harput’un kent dokusunun ve tarihsel mirasının korunmasına yönelik yerel ve ulusal düzeyde bütünlüklü ve koruma amaçlı ciddi ve sürdürülebilir bir imar planlaması yapılamamıştır. Bunda, işbirliği ve eşgüdüm eksikliğinden dolayı katılımcı bir kent yönetiminin hayata geçirilememesinin de etkin olduğu söylenebilir. Harput’u bir “turizm merkezi” yapma anlayışı doğrultusunda çevre dokusunu hoyratça tahrip eden ve ticari, idari ve sivil yapılaşmaya onay veren bürokratik zihniyet, içinde yaşadığı kent kimliğine ortak bir tarih ve kültür bilinciyle değil, tek yanlı, dışlayıcı sığ ve gelenekçi bir aidiyet duygusuyla yaklaşan yöre halkının duyarsızlığıyla birleşince ortaya büyük mimar ve kültür tarihçimiz Doğan Kuban Hoca’nın sözünü ettiği durum çıkmıştır: *“Düşünce üretemeyen mirasyedilerin babalarından kalan mirası satarak yaşamaları gibi, biz de ülke tarihinin mirasını harcıyarak yaşıyoruz”*. Harput’taki “kültür mirası”nı, üzerinden para kazanılacak bir değer olmaktan çıkarmak gerekir. Ancak, dünyada “kültür” ve “turizm”i tek Bakanlık olarak birleştiren, “kültür”ü turizme kaynak yapan alaturka zihniyetle bu sorunun aşılacağı şimdilik pek olanaklı görünmese de, yine de Harput’taki ticari amaçlı işletmeler ve satış yerlerinin “kültür varlıkları”nın dışında bir merkezde toplanması uygun olacaktır.

Fırat Üniversitesi kampüsü içinde yer alan “Elâzığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi”nin Harput’a taşınması konusunda bugüne kadar neden bir girişimde bulunulmamış olmasında anlaşılır bir şey değildir. Müzede sergilenen ve bölgenin çok kültürlü geçmiş hayatına tanıklık eden binlerce arkeolojik ve folklorik eserin Harput’un tarihsel mekân dokusuyla daha uyumlu bir bütünlük oluşturacağına kuşku yoktur. Müzeyi dolduran buluntu ve bağışlanmış eserler Harput’ta etkileyici bir müze mekânında sergilenirse, Harput’un gerçek bir “kültürlerarası kavşak” olduğu konusunda hem “bilimsel dosya”yı güçlendirecek önemli bir argüman sunulmuş olur, hem de UNESCO’nun yetkili birimleri “somut kültür varlıkları”yla daha kolay ikna edilebilir.

Harput’un kültür mirasının araştırılması ve korunması konusunda bir “Harput Kültür Araştırmaları Vakfı”nın kurulması “bilimsel dosya”nın inandırıcılığına önemli bir katkı sağlayacaktır. Bugüne kadar Harput üzerine yurt içinde ve yurt dışında yapılmış tüm araştırmaları, yayınları (kitaplar, tezler, toplantı metinleri, fotoğraflar, belgeler, vb.) geniş bir arşivle bünyesinde toplayacak böyle bir merkezin önemi ortadadır. Özellikle Türkçede basılan çeşitli tanıtım ve araştırma kitaplarında Harput’la ilgili görsel materyellerin (fotoğraf, kroki, desen) azlığı şaşırtıcıdır. Var olanların da büyük bölümü bir biçimde tehcir sonrası azınlık halklarından (Ermeniler) kalmadır. Oysa, internet üzerinde yapılacak bir küçük araştırma, -yurt dışında, özellikle de Amerika’da yayımlanmış kitaplarda ya da özel sitelerde yer alanların dışında-, Ermeni kaynaklı binlerce görsel belgeye ulaşmayı mümkün kılmaktadır. “Tarihi Harput”u, 1915 öncesinden geriye doğru götürdüğümüz düşünülürse; I. Dünya Savaşı’nın olağanüstü koşullarında yaşanmış ve zaman içinde tarihsel bağlamından kopartılarak siyasallaştırılmış travmatik olaylara sapsız saplanmadan, Harput’un toplumsal hayatını, kent kimliğini aynı yerleşim alanı, aynı kültür coğrafyası içinde paylaşmış halklardan bugüne gelebilmiş tüm taşınır görsel ve yazılı mirasın kurulacak bu “Vakıf”ın arşivinde gelecek kuşakların, bilim dünyasının hizmetine sunulması ve bu yolla siyasilerin kıskırttığı çatışma ortamının yerini, -en azından kültürel düzeyde-, dostluk, barış ve işbirliğine bırakmasından daha önemli ne olabilir?

Bu bağlamda, önemli bir konuya dikkat çekmekte yarar var. Unesco’nun ilgili birimlerince Harput’un “Dünya Miras Alanı” içinde tescil edilmesi için gayret gösteren yerel ve ulusal kurumların temsilcilerine şu soru sorulsa, -ki sorulacaktır-, ne cevap verileceğini merak etmiyor değilim: “Binlerce yıl içinde bir “kültür kavşağı” işlevi gören Harput bugün kendini nasıl tanımlıyor?” Harput üzerine daha çok Elâzığ kökenli araştırmacılar tarafından “kültür tarihi” bağlamında yazılmış kitaplara bakılırsa, Harput sadece “Müslüman/Türk halk”ın yaşamış olduğu “evliyalar kenti” bir kültür coğrafyası görünümü vermektedir. Oysa bu görüşü ciddi biçimde düzeltmek ihtiyacı vardır. Kentin ve bölgenin ekonomik hayatını, özellikle üretim düzeyinde küçük işletmeler üzerinden elinde tutan, yönlendiren ve yüzyıllar boyunca Müslüman/Türk halkla iç içe

⁶ Fransız araştırmacı Vital Cuinet’in ‘Asya Türkiye’si/Küçük Asya’nın Tüm Vilayetlerinin İdari Coğrafyası, Tasvirî ve Açıklamalı İstatistiği’ adlı yedi ciltlik kitabında, 1880’li yıllarda Harput-Mezre Merkez Sancağı’nda (Sancağa bağlı kazalar dahil) toplam nüfusun 295.000; bu nüfusun da yaklaşık 45.000’inin Ermeni vatandaşlarından oluştuğu belirtilmektedir. Harput merkezin toplam nüfusu yaklaşık 20.000 olarak verilmektedir. Bu nüfusun yaklaşık 8.000’i Ermenidir. Harput merkez ve Mezre merkez dahil, Ermenilerin yoğun olarak yaşadıkları 15 köydeki nüfus oranı ise çok ilginçtir: 22.000 Müslüman ve 25.000 Ermeni (Gregoryen, Katolik ve Protestan Ermeniler). Bu konuda, daha ayrıntılı bilgi için bkz. “Elâzığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Dergisi”nde yayımladığımız aşağıdaki yazılara başvurulabilir: “Vital Cuinet’in ‘Asya Türkiye’si/Küçük Asya’nın Tüm Vilayetlerinin İdari Coğrafyası, Tasvirî ve Açıklamalı İstatistiği’ Adlı Eserinde ‘Mamuret-ül-Aziz Vilayeti’ Üzerine Bazı Gözlemler I-II” (sayı: 24, 2005; sayı: 36, 2012); “Toplumsal Hafızası Kaybolan Şehir” (sayı: 45, 2016); “Harput’u Unesco Dünya Mirası Statüsünde Görmek” (Sayı: 46, 2017).

yaşayan halkların(Ermeni, Rum, Kürt, Süryani, vb.) kültürünü Harput tarihinden dışlamak, Harput'un geçmişini, kültürünü, kent kimliğini çarpıtmak anlamına gelir ⁶. Kaldı ki, Unesco Dünya Miras Alanı'na girmeye hak kazanan bir kültür mirası artık yerel, bölgesel, ulusal değil; içerdği tüm kimlik çeşitliliği ve zenginliğiyle insanlığın ortak kültür değeri olarak yerini evrensel/ "küresel" bir konuma bırakır. Bu nedenle, inanç biçimleri ne olursa olsun, ortak bir tarih, kültür ve coğrafyayı paylaşan halklarla ilgili bugüne ulaşmış değerlerin, belgelerin, kültür varlıklarının Harput'un mirasına dahil edilmesi bu varlıkların dünya miras alanlığı için gerekli üstün, evrensel değer ve özgünlük niteliklerinebelirleyici biçimde katkı yapacağı açıktır. ⁷

Harput'ta, "tarihi kent" mirasınicanlı tutacak ve her türlü bilimsel ve kültürel etkinliğin (sergi, konser, tiyatro, kongre, vb.) yapılabileceği çok amaçlı bir "Kültür ve Kongre Merkezi"nin kurulmasıgerçekleştirilmelidir. "Harput Senfoni Orkestrası"nın her yıl bu "Merkez"de vereceği konserin Harput'un,-müziğiyle de-, evrensel değer ve özgünlüğüne katkı yapmayacağını kim söyleyebilir?

Harput'un Unesco Dünya Miras Alanı adaylığının önemi halk nezdinde ne kadar biliniyor? Elâziğ'da kent kimliğinin ve kentlilik bilincinin ne yazık ki gelişmiş olduğu söylenemez. Oysa, bu projenin başarısı kentlilerin de bu sürece etkin destek vermeleriyle mümkündür. Sadece yerel yöneticilerin ve kurumların desteğiyle bu tanıtım amacına ulaşmaz. Geniş ölçekte kamuoyu duyarlılığının artırılması ve Harput mirasının içtenlikle sahiplenilmesi için toplumsal uzlaş ve destek gerekir.Bu nedenle, "Harput'un UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı Yüksek Kurulu"nın yerel ve ulusal kurum ve örgütlenmelerin desteğiyleHarput'un küresel planda tanınırlığına yönelik kapsamlı bir etkinlik planlaması ve uygulaması yapması gereklidir. "Yüksek Kurul" kamuoyu nezdinde ve ulusal/uluslararası örgütlenmeler aracılığıyla yöre halkındakoruma bilinci ve kültürünü yaygınlaştırmaya yönelik farkındalık oluşturmak amacıyla tanıtım etkinliklerini,birkaç yılda bir sığ övgülere boğulmuş Elâziğ halkına yönelik hamasi şiir ve halk dansları geceleri düzenleyerek değil, her yıl Harput'ta uluslararası katılımlıkültür etkinlikleri düzenleyerek gerçekleştirmelidir. Bu çerçevede Avrupa'da ve Amerika'da yaşayan Harput kökenli Türk, Ermeni ve diğer azınlık halklardan bilim insanları ve sanatçıları Dışişleri Bakanlığı'na başvurarak tespit edip, bunları Harput'a davet etmelidir. Bu çerçevede, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Amerika'ya göç edip orada yerleşen Amerikan vatandaşı Harputlu Türklerin yakınlarıyla da ilişki kurup, Harput'un "Dünya Miras Alanı Adaylığı" için katkı talep edilmesi çok önemli bir adım olacaktır. Çünkü, bu tür uluslararası örgütler nezdinde propaganda araçları tanınırlılık açısından çok etkili olmaktadır.

Harput'u "UNESCO Dünya Miras Listesi"nde daimi statüde görebilmenin yolu, çerçevesini yukarıda çizmeye çalıştığımız örgütlenme şeması doğrultusunda eşgüdüm içinde kararlı ve özverili bir işbirliği ortamı oluşturarak, yeni bir heyecan, güçlü bir toplumsal ve kültürel aidiyet ve sahiplenme bilinciyle mümkün olabilecektir. Tümüyle "bilimsel ve teknik" bir çalışmayı gerektiren bu ikinci ve nihai aşamanın bilimsel ve kurumsal/yasal/teknik boyutunun zaman alacağı gözden kaçırılmamalıdır. Kuşkusuz, bu görkemli projenin gerçekleşmesinde,"Harput'un UNESCO Dünya Miras Alanı Adaylığı Yüksek Kurulu"nın sorumluluğunda belirlenen geniş boyutlu "Eylem Planı"na, uzmanların bilimsel katkıları yanında, Elâziğ halkının vereceği gönül desteğinin belirleyici olacağına kuşku yoktur.

⁷ Harput'taki tüm sivil mimari örneği yapıların (Amerikan, Fransız, Alman Okulları, yurtlar ve binlerce iş yeri ve ev) neredeyse tümünün 1915'lerden itibaren kaderine terk edilmesini ve zaman içinde (1960'lı yılların başına kadar) aşamalı olarak yıkılmasına göz yumulmasını ancak "akıl tutulması"yla açıklayabiliriz. Harput'un tarihsel, toplumsal ve kültürel dokusunun büyük ölçüde tahrip edilmesine yol açan bu duyarsızlığımızı UNESCO'daki dostlarımıza anlatmakta zorlanacağımızı şimdiden belirtelim.

Bir Zamanların Soylu Kenti ELAZIĞ

Sevim (Anagür) KOYUNOĞLU

Her şehrin kendine özgü farklılıkları ve ayrıcalıkları vardır; tarihi, coğrafyası, doğası, şehirciliği, mimarisi, tarihi eserleri, yöreye özel bitkileri, insanı ve kültürel zenginlikleri ile birbirlerinden ayrılırlar. Elazığ'ın da kendine özgü öyle çok değerleri, farklılıkları ve ayrıcalıkları vardı ki saymakla bitmezdi!

“Vardı!” diyorum çünkü benim ayrıcalıklar kentim, Elazığ'ım, 1940'lı ve 50'li yıllarda kaldı.Ömrümün ilk 18 mutlu ve kaygısız yılını,baba ocağımda, o sakin, sade, soylu ve güvenli kentte bıraktım. Elazığ o yıllarda insanı, kültürü, tarihi, coğrafyası, doğası ve şehirselleşmesiyle öyle çok farklılıklara ve üstünlüklere haizdi ki anlatımlara ve tanımlara sayfalar yetersiz kalır.

Dolayısıyla bu yazımda sadece 1940'lı ve 50'li yıllardaki Elazığ'ın, coğrafyasından ve şehirselleşmesinden söz etmek istiyorum:

Doğu Anadolu'da,Fırat Nehri'nin çizdiği yay içinde muhteşem bir ova kent olan Elazığ, Anadolu'nun yeni sayılabilecek sayılı kentlerinden biriydi.Şehirleşme, 1834 yılında Sultan II. Mahmut tarafından görevlendirilen Vali Reşit Mehmet Paşa'nın ve maiyet erkânının, Harput'tan ovadaki bir mezraya (Agavat Mezrası)taşınmasıyla başlamıştı.İl merkezi en verimli tarım toprakları üzerinde kurulmuştu.

Geçen yüzyıl boyunca ovanın zengin su kaynakları ve yüksek tarımsal potansiyeli şehrin en büyük zenginliğidir. İl coğrafyası göz alabildiğine uzanan geniş, sulanabilir verimli bir ova olduğundan bulunduğu coğrafyanın tüm olanaklarına ve seçkin değerlerine sahiptir.

1940'lı ve 50'li yıllarda da Elazığ ovası, doğal yapısını ve değerli tarımsal özelliklerini koruduğu için kırsal yerleşimlerin tüm otantik özelliklerine sahipti. Doğa ve insan emeğinin bulunduğu ovada, envaiçeşit bitki yetişir ve yetiştirilirdi. Şehrin coğrafi konumunun, ikliminin ve fiziki ve doğal çevrenin sağladığı değerler bir ekonomik ve de kültürel çeşitlilik ve zenginlik olarak halkın yaşantısına, cebine, kilerlerine ve mutfaklarına yansırı. Yani havası, suyu ve verimli toprak yapısıyla ovanın sağladığı olanaklar, Elazığ'ın ekonomik güç ve zenginliğinin kaynağıydı.

Tarımın yanı sıra aynı zamanda önemli bir ticari merkez olma özelliğindeki ova, çevre illerini geçerek gelen yollar ve geçitler üzerindeydi. Elazığ coğrafyası tarih boyunca nice ticaret erbabına kucak açmış, nice kervanlara geçit vermişti. O yıllarda ova, henüz Keban Baraj Gölü'nün iklimsel etkilerine maruz kalmadığından tüm özellikleriyle kara iklimi hüküm sürerdi. Kış aylarında soğuk ve yağışlı havanın etkisiyle ova aylar boyu beyazlara bürünürdü öyle ki soğuk nedeniyle okulların aralıksız kırk gün kapandığını hatırlıyorum.

1940'lı ve 50'li yılların Elazığ'ı her ne kadar kendi haline bırakılmış, küçük bir şehir olsa da şehrin çok düzenli bir yerleşimi vardı. Vali Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın 1866 yılında yaptığı şehir planı sayesinde Elazığ, planlı gelişmişti. Diğer bir anlatımla Elazığ, 1940'lı ve 50'li yıllardaki düzenli yerleşimini, Vali Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın yaptırdığı şehir planına borçlu idi. Aslına bakarsanız Elazığ, Türkiye'nin planlı gelişmesi 1866 yıllarına uzanan tek şehridir.

İzzet Paşa'nın yaptığı planda şehir, batıdan doğuya uzanan geniş bir ana caddenin güneyinde ve kuzeyinde gelişecek şekilde tasarlanmış. Birbirine dik açıyla bağlanan, açık uçlu caddelere, sokaklara, yollara, kapalı çarşıya, kışlaya, meydanlara ve de cadde düzenindeki sıralı iş ve alışveriş mekânlarına yer verilmiş.

19. yüzyılda adı Bağdat Caddesi olan günümüzdeki Gazi Caddesi üzerinde bulunan İzzet Paşa Camii'ni de Hacı Ahmet İzzet Paşa yaptırmış. Tam karşısındaki tarihi hükümet konağı ise 1896 yılında Vali Enis Paşa zamanında hizmete açılmış.

Vali İzzet Paşa'nın yaptırdığı plan, yıllar yılı ovanın doğal yapısını bozmadan şehrin gelişmesinde esas alındığından, hemen hemen 1950'li yılların sonuna kadar Elazığ, planlı gelişen, düzenli bir şehir olma özelliğini korudu.

Elazığ'ı boydan boya kat eden Gazi Caddesi, âdeti iki kolunu açmış bir anne sıcaklığıyla bütün şehri kucaklardı. Gazi Caddesi ile İstasyon caddesinin kesiştiği, Hükümet Konağı'nın ve Saray Sineması'nın bulunduğu meydan, kentin kalbinin attığı yerdirdi.

Ne var ki Elazığ'ın şehirleşme tarihi 1834 yılına uzansa da şehrsel gelişimi geçen yüzyıl boyunca ağır aksak bir ilerleme kaydetmişti. Şehir belli sayıda mahalleden ibaretti. Sarayatik, Çarşı, Rüstempaşa, Nailbey, İzzetpaşa, Rizaiye, Mustafapaşa ve Aksaray Mahallesi. Sarayatik ve Çarşı, kentin en eski mahalleleriydi. Bahçelerle kaplı Yığıki ise eski bir köy iken adı değiştirilerek Aksaray mahallesi yapılmıştı. Resmi kayıtlarda adı Aksaray mahallesi olsa da ahali Yığıki adını kullanırdı.

1950'li yıllarda İstasyon Caddesi ile Gazi Caddesi'nin kesiştiği meydan

Parantez açıp şunu da belirtmeliyim ki ben çocukluğumda, ovayla bütünleşen bu sekiz mahalleli küçük kentin, uçsuz bucaksız, kocaman bir şehir olduğunu sanırdım. Oysa yıllar sonra anladım ki benim koca şehrim, bir büyük köymüş. 1950 yılında Elazığ'ın nüfusu sadece 29.317'imiş.

İşte o küçük ve sade Elazığ, kenar mahalle, mezra ve köy tipi yerleşimler olan Hüseyinik, Perçenç, Kesirik, Hırhırık, Morning, Yığıki ve Sürsürü'nün yemyeşil ekin ve sebze tarlaları, sıralı bağları, geniş meyve bahçeleri, dutlukları ve üzerinde un değirmenleri olan pırl pırl suların aktığı Şorşor Çayı ile çevriliydi. Bahar aylarında şehrin nefesine içde kokuları karışır, insan yaşadığını anlar, doğayı hissedirdi. Ekin tarlaları, Hazar Dağı'nın tepesinden esen rüzgârlarla dalgalanır, yeşil denizleri andırırdı.

Demem o ki Elazığ'ı Elazığ yapan çevresinin güzelliği ve tarımsal zenginliği idi. Öyle ki yüzyılın dünya lideri seçilen, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, ulu önder Atatürk de 1937 yılında Elazığ'a geldiğinde şehri çevreleyen verimli oviden etkilenmiş, Elazığ adını değiştirerek, kentin adını, "Çok verimli yer, feyz ve bereket diyarı" anlamına gelen "Elazığ" adı ile taçlandırmış ve adı nesillerin akılına ve yüreğine altın harflerle kazınmıştı.

1940'lı ve 50'li yıllarda yerel mimarisi ile Elazığ evleri

Ayrıca kamu binalarıyla, yerel mimari özellikli, iki üç katlı bahçe içindeki evlerin sıralandığı parke taşlı, Gazi Caddesi, İstasyon Caddesi, İnönü Caddesi ve adlarını anımsayamadığım diğer birkaç ana yol, o dönemlerde şehrin en hareketli caddeleriydi.

Atatürk Heykeli ve Halk Evi, Elazığ Lisesi, Kız ve Erkek Sanat Okulları, Atatürk İlk Okulu, Dumlupınar İlk Okulu, Orduevi, Devlet Hastanesi, Akıl Hastanesi, PTT ve Stadyum yapı tarzları ile cumhuriyetimizin ilk yıllarının mimari simgeleriydi.

Konumu ve önleri çıkmalı yerel mimarisi ile Elazığ'ın en dikkat çeken evleri Beşkardeşler'di.

Şehirdeki iki sinemadan biri ve gözde olanı Saray sinemasıydı, Hacı Ziya Bey hamamı ise en rağbet edilen hamamıydı.

Kapalıçarşı, Büyük Meydan, Odun Meydanı ve Manifaturaclar Çarşısı şehrin en işlek iş ve alış-veriş merkezleriydi.

Şarap Fabrikası, Fidanlık, Yığıki ve Kesirik bahçeleri, Sürsürü'nün büyüleyici bağları, sıralı sebze ve ekin tarlaları, Şorşor Çayı, un değirmenleri, tüm yeşil alanlar ve tepedeki görkemli konumu ile tarihi Harput ve kale, Elazığ'ı Elazığ yapan değerlerdi.

Harput'un MÖ 4000'lere uzanan köklü tarihi birikiminin yanı sıra Elazığ'ın şehrsel gelişmesinin planlı başlaması ve uzun yıllar bu plana sadık kalınması sayesinde çevresinin ve ovanın doğal yapısının korunması Elazığ için büyük bir ayrıcalıktı.

Velhasıl 1940'lı ve 50'li yıllarda Elazığ Doğu Anadolu'nun coğrafi yazgısı güzel, şehirleşmesi planlı, karakter sahibi, soylu kentlerinden biriydi.

Günümüzde bu değerlerin hangileri varlığını koruyor, ne kadarı korunabildi ya da korunabilen var mı? Bilmiyorum!..

Ne yazık ki 1954 yılında şehrin yerleşme bölgesine yapılan Çimento Fabrikası, birkaç yıl sonra da İplik Fabrikası ile başlayan yer seçimlerindeki yanlışlar Elazığ'ı negatif etkiledi. Elazığ şehrsel yaklaşımla önemli bir kırılma yaşadı.

Elbette ki fabrikalar, sanayileşmek, sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlamak ve kalkınmak adına çok önemli yatırımlardı. Ancak yer seçiminde, kentin havasına, çevresine ve doğal yapısına vereceği zararlar göz ardı edildi. Şehirle iç içe olan fabrikalar, toprak, hava, su ve gürültü kirliliği yaratarak güzelim kentin havasının ve doğal yapısının bozulmasına neden oldu. Çevredeki tarıma elverişli, ekilebilir alanların etkilenmesi sonucunda, sanayi kaynaklı

kentleşme ile kırdan kente göçler başladı. Planlı şehrsel gelişme terk edildi.

Tabii ki Elazığ'ı değiştiren nedenler sadece planlı yerleşime uyulmamasından ibaret değildir, aşağıda sayılan hususların hepsi ayrı ayrı Elazığ'ı etkilemiştir:

Kırsal alanın itici faktörleriyle Elazığ il merkezinin bir çekim merkezine dönüşmesi;

Şehri çevreleyen verimli tarım alanlarındaki yanlış ve

yaygın yapılaşmalar sonucunda ovanın zirai bütünlüğünün ve tarımsal gücünün sarsılması, biyolojik çeşitliliğin yok olması;

Tarımsal faaliyetlerin değişmesi ve azalması ile kırsal nüfusun bölge içindeki merkezlere göç etmesi;

Önemli, yararlı ve de milli bir yatırım olan Keban Barajı'nın yapılması ile doğal olarak hem ovanın doğal yapısının ve ikliminin değişmesi hem de su altında kalan yerleşim birimlerinin terk edilmesi;

Üniversite kurulmasının farklı bir şehirleşme etkisi yaratması;

Yaşanan terör olaylarının hem bölgeye hem de Elazığ ve çevresine olan etkileri;

İnsan davranış ve ilişkilerinde görülen kente özgü değişikliklerin, nüfus birikim sürecini harekete geçirmesi ve Elazığ'ın nüfusunun artması.

Üzülerek belirtmeliyim ki rehavet içinde gelip geçen değişim, gelişim ve dönüşüm yılları Elazığ'ın değerlerinden çok şey alıp götürdü. Bir zamanların soylu kenti Elazığ'ın pek çok farklılıkları ve üstünlükleri tarihe karıştı...

ELAZIĞ'DA “KARİYER VE TECRÜBE PAYLAŞIMI” PROGRAMI VE PARK AÇILIŞLARI

1988

Vakfımızla Elazığ Belediye Başkanlığımızın ortak projesi olarak Sayın Gönül TALU, Naşide GÖKBUDAK, Prof. Dr. Canan Efendigil KARATAY ve Prof. Dr. Nuran YAZICIOĞLU'nun katıldığı "Kariyer ve Tecrübe Paylaşımı" programı 20 - 22 Nisan ve 05 Mayıs 2018 tarihlerinde Elazığ'da gerçekleştirildi.

Elazığ'lılar ve özellikle genç kuşaklarla kariyer ve deneyimlerini paylaşan bu değerli hemşehrilerimiz düzenlenen toplantılara katıldılar. Ayrıca, Elazığ Belediyesi tarafından **Sayın Naşide Gökbudak, Prof. Dr. Canan Efendigil Karatay ve Prof. Dr. Nuran Yazıcıoğlu**'nun ismi verilen parkların açılışı yapıldı.

Bu şehrin yetiştirdiği birçok değerli ismin şehirde “kimliğe dönüşmesi” ve Belediye Başkanlığımız tarafından açılan parklara onların isimlerinin verilmesini önemli bir kadirşinaslık olarak değerlendiriyoruz.

UNUTULMAZ BİR MUTLULUK ANI

Naşide GÖKBUDAK

İnsanlar hayatları boyunca şüphesiz birçok mutlu an yaşamıştır. Okullardan diploma aldığı gün, istediği bir fakülteye girdiği gün, düğün günü, bebeklerini kucağına aldığı gün, onların Mürüvvetlerini gördüğü gün. Bu mutlu anlara daha birçok mutlu günler eklenebilir. Ve şüphesiz bu sayılan mutlu günleri bir fazla bir eksiği ile birçok insan yaşamıştır. Ben de yaşadım. Tabii ki özeldi ve güzeldi. Ancak yaşadığım hiçbir an beni Elâzığ belediyesi tarafından adımın verildiği, Ataşehir semtindeki parkın açılışı kadar heyecanlandırmadı. O kadar ve özel değillerdi. İlk defa bacaklarım titredi, dudaklarım titredi ve konuşmada zorluk çektim. Bu ödül bana belediye reisimiz, çok kıymetli Sayın Mücahit Yanılmaz ve ekibi ki bunların başında Kültür müdürü, özel kalem müdürü ve bir ekip tarafından münasip görülmüştü. Şüphesiz bu işin gelişmesinde ve sonuca ulaşmasında Elâzığ kültür vakfı başkanımız kıymetli Mehmet Çağlar 'ın, yine aynı vakıfta önemli görevler yüklenen Vedat Kent' in şu anda ismini hatırlayamadığım bir çok kişinin, özellikle de benimle beraber o açılışa neredeyse benim kadar heyecanlanan ve beni yalnız bırakmayan, çok kıymetli hemşerilerimin, o merasime mistik, tarihi bir hava katan Mehter takımının büyük katkısı vardı. Açılış töreninde benimle beraber heyecanlanıp, ağlayanları gördüm. Bir ara kendime "Ne oluyorsun sen yaşlı başlı bir hanımsın, ağlamak ne oluyor?" diye telkinlerde bulundum. Ama bu uyarım çok yersizdi. Çünkü tüm çocukların ve tüm büyüklerin yazıma başladığımda da söylediğim gibi mutlu birçok anları olmuştur. Şu var ki her çocuk veya her büyüğe böyle bir ödül verilmemiştir. İnşallah bu konularda birçok ödül alabilecek, memleketi uğrunda çaba sarf eden, güzel memleketimi bütün Türkiye'ye ve yabancı ülkelere tanıtabilecek hemşerilerim çıkacaktır. Ancak temennime şunu da eklemem gerekir. Bu durumu takdir edebilecek, kültürün önemini bilecek ve görececek yöneticilerin de olması gerekir. Sayın Belediye başkanımız MÜCAHİT YANILMAZ GİBİ. Kültürü benimseyen, önem veren bir insan, insan hayatındaki manevi değerlerin de ne kadar önem taşıdığını bilen kimsedir. Kendisine ve ekibine tekrar tekrar teşekkür ediyorum.

1988

ALTIN TOP

Meftune GÜL

Bilmem hiç fark ettiniz mi veya elinizi kulağınızın arkasına koyup usulca Harput'u dinlemeye çalıştınız mı ? Size âcizane tavsiyem, bu mahzun beldeyi bir dinleyin, çünkü onu terk edip Mezireye indiğinizden beri birçok sırrını dağında, taşında mağarasında sakladı ve kendisini dinleyeceğiniz günü bekledi...

İşte Harput bu gün bize, Buzluk Mağarasında sakladığı güzeller güzeli bir gelinin hazin hikayesini anlatacak.

Altın Top isimli bu efsaneyi, rahmetli Ahmet Kabaklı Hocamız Ejderha Taşı isimli kitabından derlemiştım.

Şimdi hep beraber, talihsiz gelinin başına gelenleri dinleyip Buzluk Mağarasına soralım, Fidan Gelini niye aldın?

• • •

Buzluk Mağarası, Harput'un yüksek tepelerinden birinde bulunan ülkemizdeki tabiat harikalarından birisi. Yazın en sıcak günlerinde bile içi buzlarla kaplı olan mağaradan çıkarılan buzlar, samanların içine saklanarak, buzdolaplarının bulunmadığı günlerde "kudret buzu" diye satılır ve yöre insanı da bununla serinlermiş.

Yazın buz gibi olan Buzluk, kışın da ılık olurmuş. Eskiden burada yaşayanlar, kışın kardan tipiden bunaldıklarında, yollarını kaybettiklerinde buraya sığınarlarmış. Mağaraya inip çıkmak öyle her babayiğidin harcı değil, dar kayalr arasındaki dar boşluklardan inebilenler derinliklerde masmavi bir göl olduğunu söylerlermiş. Buraya ulaşanlar daracak bir kıyıda oturup, gölün güzelliğini setreder, dinlenir ve huzura varırlarmış.

Eskilere göre; bu gölün ortasında yüzüp duran altından bir top varmış. Görenler bir daha gözünü alamaz, ona sahip olmak için can atarlarmış. Altın top, insanları kandıran bir şeytan mı, yoksa onların sabrını ölçen bir melek mi bilinmez.

Bir gün Harput'un Taşaltı Bağların'dan kızlar, gelinler toplanıp Buzluğa kır gezisi yapmağa gitmişler. İçlerinde birisi var ki; taze mi taze... güzel mi güzel... uzun boylu, uzun saçlı, ince belli cesur mu cesur bir gelin. Dünya muradına daha yeni ermiş.

Buzluk'ta yemiş, içmiş, eğlenmişler. Öğlen sıcağı bastırınca da Buzluk Mağarası'na inip, buz çıkarmaya karar vermişler.

Güzel gelin, en önde mağaranın girdaplarından süzülerek, arkadaşları ile el ele omuz omuza güle oynaya derinliklerdeki gölün kenarına inmişler.

Ayağını limana ilk basan Fidan Kız. Aksi suya vurunca Altın Top, sanki bu güzelliğe vurulmuş gibi gölün ta ortasından süzüle süzüle gelip, Fidan Gelin'in akis üzerinde durmuş ve iki güzellik su üstünde buluşmuş. Gelin, Altın Topun büyüüne kapılmış, onu tutmak için elini uzatmış.

Arkadaşları haykırmış:

- Dur yapma, topu tutma.

Mağaranın duvarından sesler gelmiş.

- Yapma, elini uzatma, yanarsın.

Gelin duymamış mı, duyamamış mı? Büyü müdür? Kaderi mi öyle gerektirmiş? Altın Top mu onu çekmiş. Bir bakmışlar gelinin eli suda, sonra boylu boyunca suyun üzerinde... Ah vah demeye vakit kalmadan gölün derinliklerinde... Yerinde mavi sular, suda halkalar...

Gelinler, kızlar, ağlaşıp kaçışırılar... Saçlarını başlarını yola yola, köye koşup olup biteni anlatırlar.

Ertesi gün muratsız kocası, fukara anası, onu seven kaynanası, kaynatası Buzluğ'a gelir, göle dalgıçlar indirilir, kulaç kulaç her derinlik araştırılır. Fakat ne fayda! O güzelim vücudu şöyle dursun, fistanı, gümüş nalınları, kemeri filan ne gezer! Esvabından bir kopça bile bulamazlar. Ağlama sızlamaksa nafiye...

Rivayete göre; Buzluk'taki bu göl ile Sivrice İlçesindeki Hazar Gölü birbirine bir yer altı nehri ile bağlıymış. İşte seneler sonra güzel gelinin kınalı eli, parmağında gelin yüzüğü ile Hazar'da bulunmuş.

ŞİİR NEDEN DURDU?

Şiir neden durdu sevda mı bitti?
Harput'un kaynaktır ilham mı bitti?
Şiir neden durdu? sevda mı bitti?
Derya mı tükendi? Yaşam mı bitti?

• • •

Hacı Hayri'lerle vecde gelmişti.
Harput sevgisiyle meşke girmişti.
Türk müziğinde bir yel esmişti.
Şiir neden durdu? sevda mı bitti?

• • •

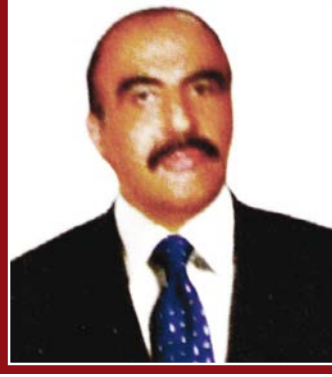
Hafızalardadır tatlı şaşaa...
Nasıl geldik bizler çıkmaz kavşağa?
Harput Mekân olmaz böyle uşağa.
Şiir neden durdu? sevda mı bitti?

• • •

Kulaklarımızda çınlar besteler.
Kürsübaşı, sohbet, sazlar mesteder.
Harput harap gören cana kasteder.
Şiir neden durdu? sevda mı bitti?

ELAZIĞ VE İSİMLER ÜZERİNE

Bedrettin KELEŞTİMUR

1834 tarihinden itibaren M. Reşit Paşa zamanında;
Harput'tan Mezre'ye şehir taşınmaya başlayacaktır!
Elazığ Şehri, Harput'un tarihi mirasının devamıdır.
Harput/ Elazığ'ın son iki yüzyılına baktığımızda;
“**İz bırakan...**” o kadar önemli şahsiyetler yetişmiştir ki;
Bu isimler, ‘**geleceği de inşa ve ihya eden...**’ isimlerdir.
Kırk Yılı aşan yazı hayatımızda, ‘**yol arkadaşlarımızla birlikte...**’
Kültür, Sanat ve Edebiyatla haşır neşir olduk, diyebilirim!
Farabi, “**şehirlerde canlı varlıklardır!**” diyorlar
Her şehrin belli bir, ‘**kimliği...**’ vardır!
Geçmiş bugüne ne kadar taşıyabiliyoruz?
Geçmişle gelecek arasında nasıl köprüler kurabiliyoruz?
Şunu sevinerek ifade edebilirim;
Elazığ Şehri, “**son 25 yıl içerisinde...**” önemli mesafeler aldı!
Şehir insanı, “**parkına, bulvarına, caddesine, sokağına, okuluna...**”
Verdiği isimlerle, “**tarihi kimliğini okumaya...**” başladı!
Bir bakıma, ‘**kendi tarihiyle...**’ buluştu!

*** **

Mekke için, ‘**şehirlerin anası**’ anlamına gelen,
“**Ümmü'l Kurâ**” denilmiştir...

Eski adı, “**Yesrib**” olan, ‘**Medine**’ ismini bizatihi Allah Resulü vermişlerdir.

Medine'nin kelime anlamı, “**Şehir**”dir!

Medine'nin, “**Darü'l İman**” “**Darü's Sünne**” gibi isimleri de vardır.

Bu isimlerin her biri, ‘**kimliktir**’

O kimliğin belirgin bir ‘**ruhaniyeti**’ vardır!

Mesela, Buhara için bizler, “**Hadis Şehri**” deriz...

Mesela, Kaşgar için ise, “**Divan Şehri**” deriz...

Mesela, Horasan için “**güneşin yükseldiği yer**” deriz...

Anadolu'yu aydınlatan, “**Horasan Erenleri**” bu ışık insanlardır!

Maveraünnehir'den Anadolu'ya, “**şehir...**” düşüncesini de birlikte getirdik...

Günümüzde Elazığ için, “**gönül dünyamızın vuslat şehri!**” diyoruz.

Elazığ son 25 yıl içerisinde gerçekleştirdiği faaliyetlerle tarih yazdı...

Ankara ve İstanbul'dan sonra, “**Kültür ve Sanatın en fazla konuşulduğu il**” oldu!

“**Uluslar arası Hazar Şiir Akşamlarıyla...**”

“**Türk Dünyası Hizmet Ödülleriyle...**”

“**Kardeş Şehirler Projeleriyle...**”

Balkanlardan Türkistan'a; Gönül Coğrafyamın ‘**marka şehri**’ oldu!

Son 25 yıl gerçekleştirilen bütün bu erdemli organizasyonlar;

“**Şehir Projesi...**” oldu!

Bu projelerle, Harput/ Elazığ; “**tarihi buluşturan şehir**” olarak tanımlandı!

Gazi Atatürk, “**dil bir köprüdür, tarih bir köprüdür, din bir köprüdür**”

Elazığ Şehri, “**maziden atıye uzanacak kutlu köprüleri...**” kurdu

Elazığ Şehrini bir baştan öte başa gezmenizi arzu ederim!

Park ve Bahçelerine,

Cadde ve Bulvarlarına,

Mahalle ve Sokağına,

Eğitim-Kültür ve Spor Salonlarına,

Okuluna...

Her birinin, “**şehrin değerleriyle bütünleşen...**” isimler!

Sanatçının/ Sanatkârın Kimliğinde;

“**Barışı, Huzuru, Güveni, Hoşgörüyü...**” okursunuz!

Onlar, sadece şehirleri değil;

Ülkeleri bir araya getiren şahsiyetlerdir!

İsa Yusuf Alptekin ile **Doğu türkistan'a**,

Mustafa Cemilođlu ile **Kırım'a**,

Cengiz Aytmatov'la **bu şehir, Kırgızistan'a**;

Magcan Cumabayla, **Kazakistan'a**,

Fuzuli, Elmas Yıldırım ve **Bahtiyar Vahapzade ile Azerbaycan'a**;

M. Emin Aga ile Batı Trakya'lara kadar uzanmıştır!

Elazığ Şehri artık **Bişkek'te, Almatı'da, Bakü'de, Lefkoşe'de, İskeçe'de, Üsküp'te, Priştina'da...**

Türk Dünyasında, **"sanat ve edebiyat çevrelerinde..."** anılır olmuştur.

Elazığ'da, **"Azerbaycan Parkı..."** birçok hatıralarla doludur

Elazığ'da, **"Cengiz Aytmatov Parkı..."**

Türkiye'nin en önemli sanat ve edebiyat parkıdır!

Elazığ'da, **"Akmola Parkı..."**

Türkiye-Kazakistan arasındaki en önemli köprünün adıdır!

Elazığ Belediyesi, **"Gökçedağ Şehriyle..."** kardeş şehirdir!

Elazığ Belediyesi, **"Mamuşa Şehriyle..."** kardeş şehirdir!

Elazığ'da, **"Şehit İlhanlar Caddesi..."** Kıbrıs'la manevi bağımızdır! Yavru Vatan'la, **'şehadet köprüsü'**

Avrupa'yı, Avrupa yapan;

Ortaçağ taassubunu yıkan Rönesans'ın temelinde ne vardır;

"Edebiyat, Kültür, Sanat..."

Türkiye'yi **'Tanzimat Düşüncesine taşıyan...'** nedir?

Eskilerin deyimile, **'matbuattır...'**

Elazığ'ın son 25 yılını iyi okumalıyız!

Ki, bu şehrin kazanımlarını görelim...

Bir Ahmet Kabaklı, bir Av. Fikret Memişoğlu,

Bir İshak Sunguroğlu, bir Nurettin Ardiçođlu,

Bir N.Yıldırım Gençosmanoğlu, bir, Bahaettin Ögel,

Bir Mustafa Temizer, Ve daha nicelerini yetiştiren bu şehir;

Onların isimleri de, **"bir dantel misali..."** işlenmiştir.

Elazığ'ın yetiştirdiği, **"din âlimleri..."**

Bu sahada, Günerkan Aydođmuş'un çok güzel bir eseri,

"Harput Kültüründe Din Âlimleri..."

O muhterem şahsiyetlerin isimleri de,

Elazığ Şehrimizin, **"önemli bulvar ve caddelerine..."** kimlik olmuştur!

Elazığ'a hizmet eden, **"Belediye Başkanlarının isimleri..."**

“Ahde Vefa...” olarak Park ve Bahçelerde yaşatılıyor.

Mahalle, Park ve Bahçeler, verilen isimler arasında;

“Naşide Gökbudak, Prof. Dr. Canan Efendigil Karatay,

Prof. Dr. Nuran Yazıcıoğlu, Naci Sönmez, Naci Onur,

Şükrü Kacar, Rasim Küçükkel, İzzet Paşa Mh.

Çaydaçıra, Fatih, Org. Eşref Bitlis Mh. Rüsrem Paşa,

Ataşehir, Fevzi Çakmak, Nail Bey,

Ve Şehidimiz Fethi Sekin Mesire Yeri...”

İsimler, dünden bugünlere; kimliğimizi/ bir değerler albümünü oluşturuyor

Elazığ Şehrimizde birkaç Okul İsmi de verelim;

“Hacı Hulusi Yahyağıl AİHL, Şehit Eyyüp Oğuz AİHL,

Cemil Meriç Fen Lisesi, Ahmet Kabaklı Anadolu Öğr. Lisesi,

Ahmet Yesevi Sosyal Bilimler Lisesi, Çubukbey Anadolu Lisesi,

Mehmet Koloğlu Anadolu Lisesi...”

İlimizde, okullarımızın isimlerine baktığımızda;

Bu sayıyı katlayarak artırabiliriz!

Bu isimler arasında;

“Şehitlerimiz, İlim ve İrfan Şahsiyetlerimiz,

Bilge Kişilerimiz, Hayırsever İnsanlarımız,

Yazarlarımız, Mütefekkirlerimiz...”

Bu eserler, bu isimler bizlere kutlu bir yolu gösteriyor;

Bir büyük medeniyetin mensubu olduğumuzu anlatıyor, bu isimler...

“Kökleri güçlü bir maziden daha güçlü bir atıye...” ideali aşıyor bu isimler...

O idealin kutlu fotoğrafını nasıl tarif edebiliriz?

“Ak yüzlü, bilge sözlü, kartal bakışlı, civan duruşlu;

Aynı gövdenin baharında çiçek açmış,

Cümlesine meyve vermiş, dalları gelecek nesillere kanat gelecek...”

Evet, ‘cümlesine kanat gelecek’ bir yürüyüşü anlatıyor sizlere...

Ahmet Cevat o güzelim şiirinde ne söylüyorlar;

“Sen olasan gülüstan/ Sana her an can kurban

Sana birçok muhabbet/ Sinemde tutmuş mekân...”

Onlar, birer ‘abide şahsiyet’

Onlar, sanatın zirvesinde birer, “Ulu Çınar...”

Onlar, inancın birer, “kale duvarları...”

Onlar, “**edep yolunun sevda önderleri...**”

Onlarda, “**Elazığ Kimliğini...**” okuyoruz!

Elazığ Şehri için ner diyorlar;

Sadık Kemal Tural, “**Şiirimizin Başkenti**”

Cengiz Aytmatov, “**Türk Dünyasının Manevi Azığı**”

M. Ali Eşmeli, “**Derdi cehaletle savaşmış Şehir**”

“**Aya kan kardeşi, yıldızla adaşmış Elazığ...**”

N. Y. Gençosmanoğlu, “**Yüz yıl sonra Anayırt uyanması...**”

Nesir Payguzar, “**Harput Asya'nın gül bahçesi**”

Dilaver Cebeci, “**Nezaketle asaletin birleştiği Şehir**”

Abdurrahim Karakoç, “**Bahçe aziz olsun, gül aziz olsun**”

Biz ne diyelim, “**Birlik ateşini tutuşturduğu yer!**”

Şehir Merkezinde ayakta durmaya çalışan **Kâzım Efendi Sokağı'nda...**

Bu şehrin, bu şehir insanının **bir asır öncesine kadar giden hatıraları vardır..**

Kapalı Çarşı, Tarihi Hükümet Konağı, Şıra Pazarı, Zincirli Han,

Buğday Meydanı, Semerciler Çarşısı, Yemeniciler Çarşısı vs.de, **şehrin hafızası vardır!..**

Şehirler, ‘**hafızalarıyla...**’ birlikte yaşarlar!

Bir türkümüz vardır,

“**Kömürhan Köprüsü, Harput'a bakar**”

Kömürhan'dan itibaren, Elazığ'ın esintisini almaya başlıyorsunuz...

O esinti, **çil çil kubbelerle, zarif ve narin minarelerle...**

O esinti, **su sesleri arasında şakıyan bülbüllerle...**

O esinti, Yeşilin muhteşem örtüsü içerisinde **sizlere yol veren, geniş bulvarlarla...**

O esinti, ‘**edebi**’ ve ‘**vuslatı**’ birlikte yaşanılır hale getiren mekânlarla...

O esinti, sizlere ‘**dün ile bugünü birleştiren**’ ruhi bir derinlikle karşılar...

Tarihin o anlamlı nakışlarına, geleceğe nazarlı bakışlarına gidiyoruz!

Şehir insanı, ‘**kendi kimliğinde...**’ vuslat şarkılarını,

Yarınları için **besteleyecek!**

HARPUT YA DA YUKARI ŞEHİR (*)

Şemsettin ÜNLÜ

Şimdi, yedi buçuk milyarı aşan dünya nüfusunun, iki buçuk milyar dolaylarında olduğu 1940'lı yıllardı. Harput'ta, o otuzlu, kırklı yıllarda da, Kayabaşı'ndan, Meteris'ten, ya da Kaleburcu'nda bir yerlerden bakıldığında görülenler, gün doğarken başka, gün batarken bir başka, hep bellekte kalacak olan şiir yüklü, roman konusu görüntülerdi, unutulmazdılar. Mezre'den yukarıya (daha çok alışılmış deyimiyile Harput'a değil de Yukarışehir'e) gelenler, döne dolaşa tepeye tırmanan şoseyi, arkasını gökyüzünün boşluğuna vermiş kalenin burçlarını, eski konaklardan birkaçının kaba silüetlerini görürlerdi. Vakit gündeğumundan hemen önceki vakit ise, bağlarından yola çıkıp Mezre'ye inmekte olan bağmançıların uzunhava'ları da duyulurdu ara ara.

Gün gün İkinci Dünya Savaşı'nı yaşamış olanlardan bugün hayatta kalanların sayısı azalmış olmalı. Japonya'dan İskandinavya'ya, bütün okyanuslara, Avrupa'ya, Kuzey Afrika'ya, boydan boya güney Asya kıyılarına yayılan bu acılı, yıkıntı dolu dönemin sonunda, doğruca, savaş nedeniyle yitirilen insan sayısı elli milyonu aşmıştı. Havadan, karadan, denizden karşılıklı saldırılar, yıkılan kentler, kasabalar, limanlar, tapınaklar... Tarihçiler, bilebildikleri dört bin yıllık tarihte, İkinci Dünya Savaşı benzeri bir yıkıntı, çöküntü aymazlığının olmadığı görüşündedirler.

Oysa, doğal güzellikleri ile insanları kendilerine hayran bırakan yerleri çoktur dünyanın. Bir de insan eli, insan belleği, becerisi ile yapılmış, eşi bulunmayan yapılar, yapıtlar... İkinci Dünya Savaşı bunların korunması, sakınılması, gelecek kuşaklara bırakılması düşüncesini getirmişti.

Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO), bu acılı düşüncenin getirisi olarak kuruldu. Türkiye 1949 da, 20nci üye olarak örgüte katıldı. Dünya barışına katkıda bulunmanın yanında, örgütün başlıca önemli görevi, üye ülkelerde bulunan eserleri, tarihi yapıları dünya mirası kabul ederek koruma altına almaktır. Hep bildiğimiz gibi, dört bin yıl eskilere uzanan tarihi ile Harput, insanların kendilerini tanımaları için, benzeri pek olmayan yaşam yerlerinden biridir.

YUKARIŞEHİR adlı romanımda anlattım: Kalesi kale, burçları, camileri, kiliseleri, hamamları, durmaz akan suları ile çeşmeleri, çepeçevre çarşısı ile konakları tamam da; dört bir yanını kuşatan sayısı bin dolaylarında olduğu bilinen (aralarında Buzluk Bağları'nın da olduğu) bağlarının değeri, yaşama katkıları tanımlanmış, tanıtılmış değildir. Sade bu özelliği ile de Harput kanımca, insanlık tarihinin önemli mirasıdır.

Harput'umuzun UNESCO Mirası Geçici listesine alınmış olması, girişimi başlatanların, sürdürenlerin önemli başarısıdır. Kuşkusuz hemşehrlik bilincinin, kutlanacak çabasını göstermişlerdir. Sonuç alacaklardır. Olabildiğince kendilerine katkıda bulunmak her birimizin görevi olsun. Harput'a çok turist gelsin, oteller, lokantalar falan yapılsın diye değil, hiç değil! Böyle bir düşünce alır, alır götürür Harput'tan kalanları da. İşin o yönünün, Elazığ ile yakın çevresinde çözümlenmesini anımsatmak bile gereksizdir.

(* YUKARIŞEHİR adlı romanın ilk basımında kitabın arka kapağında şunlar yazılıdır: "Ben Yukarışehir'de doğdum. Yıkıntıların arasında büyüdüm. Evlerini, işlerini bırakıp göçenleri gördüm. Gidenler; "Kendi ellerimizle yıktık koca şehri " der, içlenirlerdi... Kentten ayrıldığım gün yazmayı aklıma koydum. Otuz yıl; sordum, soruşturdum, okudum, not tuttum. Ev ev, sokak sokak, semt semt yeniden yaptım yücelttim kenti aklımda; insanlarını tanıdım, sevdim. Tanıklığım geçerlidir. Aşklar, ayrılıklar, savaşlar; akıl almaz dostluklar, inanılmaz ihanetler buldum kentin geçmişinde."

Elazığ'ın Ekonomik Gelişmesi için Bir Öneri: Eğitim ve Bilgi Ekonomisi Yaratmak

Dr. Öner KABASAKAL

1. Sanayi Toplumundan Bilgi Toplumuna

Elazığ'ın ekonomik gelişmesi için son 20 yıl içinde sistemli ve bilinçli çalışmalar yapıldığını ifade etmek mümkündür. 1997-1998 yıllarında, bu satırların yazarının da "danışman" olarak katkıda bulunduğu "Elazığ, 2000'li Yıllara Hazırlık Projesi" (1), Elazığ Ekonomi Kurultayı (2001), Elazığ İlinin Ekonomik Gelişmesi Semineri (2009), Elazığ Kalkınma Kurultayı (2014) bu çalışmaların kamuoyuna mal olmuş en çok bilinenleridir.

Bu çalışmaların tümüyle başarılı olmasını engelleyen başlıca iki problem alanı belirlenmiştir. Bunların birincisi; her biri ayrı ayrı kıymetli olduğu bilinen bu çalışmaların öncekini takip etmemesi, bir başka deyişle birbirinin devamı olmamasıdır. Bu durum sebebiyle; enerji ve emek israfı yanında, yeni çalışmalar için istek de, çalışmaların bulgularından beklenti de azalmıştır. Kuvvetle muhtemeldir ki, devamlılığın sağlanamaması durumunda yeni çabalara katılım ve katkı daha da düşecektir.

Bilindiği gibi 20. yüzyılın kutsal kavramı kalkınma ve sanayileşme olmuştur. Bu dönemin değerlendirilmesine göre; kalkınma sanayileşme ile mümkündür. Sanayileşme ise; fabrika, üretim, duman, kirlilik, mavi ve beyaz yakalı çalışanlar, sendika, kazalar, taşıma gibi kavramları çağrıştıran içi karmaşık dışı cesametli bir hayal olarak gelişmiştir. 20. yüzyılın son on yılında sihirli kelime sanayileşme/veya sanayi toplumu yerini bilgi, enformasyon, bilişim, know-how kelimelerinin sıkça anıldığı bilgi toplumu ve bilgi ekonomisine bırakmıştır. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak sanayileşme ve onun fordist üretim yapısı eski kavramlar olarak anılmaya başlamıştır.

1970'li yılların başında Türkiye'nin en hızlı kalkınan iki ilinden birisi olan Elazığ'da (diğeri Mersin) toplam üretim değerleri içinde sanayi üretimi de Türkiye ortalamasının üzerindedir. 1980'li yılların sonuna gelindiğinde ise Elazığ'da, kamu ekonomisinin de çekilmesiyle sanayi üretimi gerilemiş, kalkınma hızı komşularının hızlarının altına düşmeye başlamıştır. Bu düşme eğiliminin günümüzde de devam etmekte olduğu müşahade edilmektedir. Bu tespitlerden şu sonuca ulaşmak mümkündür: Elazığ günümüze kadar sanayileşmesini tamamlayamamış, kendi ölçeğinde sanayi toplumunun sosyal, ekonomik ve idari kurumlarını kuramamıştır.

Eğer bu postülat doğru ise; Elazığ'ı iki kaderden birisi beklemektedir: ya aynı hızda veya yükselen hızda sanayileşmeye devam edecek böylece bilginin ekonomik bir kıymete dönüştüğü ortamı yakalama hedefi uzun vadeye yayılacak, ya da sanayileşme sürecini by-pass ederek bilgi toplumunun ekonomik kurumlarını ve sosyal ortamını kuracak, böylece sosyal ve ekonomik gelişmesini fabrikasız ve çevreci olarak sağlamış olacaktır.

2. Elazığ'ın Bilgi Ekonomisi Yaratabilme Potansiyeli

Elazığ, sanayileşmeyi by-pass ederek bilgi toplumuna ulaşma yolunda önemli avantajlara sahiptir. Bunlardan birincisi; tarihsel ve kültürel geçmişi bakımından bilgi toplumunun gerektirdiği sosyo-kültürel ve entelektüel birikime sahip olmasıdır. İkincisi ise Elazığ'ın sosyal göstergelerinin (eğitim, nüfus içinde yükseköğretimli oranı, yükseköğretim kurumlarının gelişmişliği, sağlık göstergeleri gibi) Türkiye ortalamasının üzerinde olmasıdır.

2.1. Elazığ'ın Gelişmeye Uygun Tarihi ve Geleneği

Osmanlı öncesinde bir Türk şehri olarak Harput, bütün bölgenin eğitim ve sağlık merkezidir. Harput Sancağı Akkoyunlular'dan Osmanlılara geçerken 10 medrese ve 81 kütüphaneye sahiptir. Harput bu özelliğini Osmanlı döneminde de devam etmiştir. Bir Cumhuriyet şehri olarak Elazığ ve hinterlandının Osmanlı'dan aldığı mirası görmek üzere 19. ve 20. yüzyıl eğitim verilerine daha yakından bakmak faydalı görülmektedir.

(1) Elazığ'ın sosyo-ekonomik gelişmesi için hazırlanan ilk doküman olması bakımından önemli olan bu çalışma, 18 sektörün müstakil panelini, detaylı analizini ve öncelikli yatırım alanlarını, sektörel gelişme stratejilerini içermektedir. Bu çalışma için dönemin Valisi Lütfullah Bilgin ve Vali Yardımcısı Cemal Öztaş'ı vefa ve minnet duygularıyla anmak gerekir.

Elazığ Milli Eğitim Müdürlüğü'nün tespitlerine göre (2) 19. yüzyılın on yılları ile 20. yüzyılın ilk yıllarında Harput ve bağlı yerleşim yerlerinde 28 medresenin olduğu tespit edilmiştir. Aynı dönemde 37 iptidai, 9 rüştiye, 1 askeri rüştiye, 1 idadi okulu faaliyet göstermiştir. 1903 yılında açılan Darülmualinin Mektebi (Öğretmen Okulu), 1915'de açılan Darülhalife Medresesi, 1921'de faaliyete geçen Nafia Fen Mektebi-i Alisi (Bayındırlık Fen Yüksek Okulu), 1904'de Gedikli (Astsubay) ve 1909'da açılan Darülharir Mektebi Elazığ ve yöresinin eğitim tarihinin zengin örnekleri arasındadır.

Elazığ eğitim tarihinin kaydedilmesi gereken diğer kurumlar arasında azınlık okulları oldukça önemlidir. Elazığ ve yöresinin hoşgörüsünün Batılılaşma ve şehirleşme sürecinin sembolleri olan azınlık okulları, Meşrutiyet'in ilanından sonra gelişme göstermiştir. 20. yüzyılın ilk on yılı tamamlandığında 6 adet azınlık okulu Harput Şehir merkezinde faaliyet göstermektedir. Bunlardan Amerikan Koleji, Fransız Koleji, Alman Mektebi'nin Harput'un mirasçısı olan Elazığ ve yöresinin entelektüel birikimine önemli katkılar sağladığı bilinmektedir.

Görüldüğü gibi Elazığ ve yöresi her dereceli eğitim kurumlarına sahip geçmişi ve bunun geliştirdiği gelenekleriyle günümüzde bir bilgi ekonomisi yaratmaya uygun bir tarihsel zemin sergilemektedir.

2.2. Elazığ ve Hinterlandının Demografik ve Sosyal Yapısı

Elazığ ve hinterlandını teşkil eden iller bir eğitim ve sağlık ekonomisi yaratmak için yeterli bir nüfus büyüklüğü ve demografik yapı sağlamaktadır.

Elazığ, Bingöl, Tunceli ve Muş'un toplam nüfusu 1.5 milyona yakındır. Esasen Elazığ, Diyarbakır ve Malatya'nın kırsal nüfusu için de bir cazibe merkezidir. Bu nüfusun yerel bir sosyal merkez oluşturmaya yeterli bir büyüklüğü gösterdiğini kaydetmek mümkündür.

Elazığ ilinin şehirleşme verileri hinterlandının çok üzerinde şehirleşme verileri sunmaktadır. Elazığ'da toplam nüfusunun %70'i şehirde yaşarken, şehirlî nüfusun %84'ü, toplam nüfusun ise %56'sı Elazığ kent merkezindedir. Şehirleşme oranı bakımından Elazığ, Doğu Anadolu ortalamasının çok üzerinde ve ülke düzeyinde 15. ildir. Bu verilerden hareketle üst düzey eğitim, bilgi ve sağlık talebi yaratan şehirlî nüfus bakımından Elazığ, bir sosyal ekonomi yaratmaya aday gözükmektedir.

Elazığ'da yüksek şehirleşme oranı yeni bir gelişme değildir. 19. ve 20. yüzyılın verileri göz önüne alındığında tarihi Harput şehrinin önemli bir nüfus barındırdığı ve bugün Elazığ'da halen güçlü olarak varlığını gördüğümüz kentsel kurumlar, sosyal davranışlar ve boş zaman değerlendirme etkinliklerinin geçmiş yüzyıllardan beslendiği anlaşılmaktadır.

Elazığ, çevre illerden göç almakla beraber özellikle son yıllarda net göç veren bir il konumundadır. 2000 yılı verilerine göre Elazığ'ın toplam nüfusunun %83'ü bu ilde doğan kişilerden oluşurken %17'si göç ile gelen kişilerdir. İlin göç aldığı kişilerin doğum yerleri incelendiğinde Elazığ'ın çevre iller arasında bir cazibe merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Elazığ'ın bölgedeki cazibesini gösteren bir diğer veri de yaş grupları itibariyle aldığı göçtür. Elazığ'a göç eden nüfus içinde en yüksek oran %30.2 ile 20-24 yaş grubu, %16.8 ile 25-29 yaş grubudur. Anlaşılabileceği üzere Elazığ, önemli oranda eğitim ve istihdam potansiyeli sebebiyle göç almaktadır.

2.3. Sosyo –Ekonomik Gelişmişlik Seviyesi

Eğitim ve bilgi ekonomisi yaratma stratejisinin zemini olarak Elazığ'ın sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi yeterli veriler sergilemektedir.

Ekonomik Faaliyet	GSYİH İçindeki Pay (%)	Toplam İstihdam İçindeki Pay (%)
Tarım	17.0	58.6
Sanayi	28.7	6.0
Hizmetler	54.3	35.4

Kaynak: Elazığ İl Planlama Müdürlüğü

Ekonomik faaliyete göre GSYİH'nin oransal yapısı, Elazığ'da oransal olarak oldukça uygun bir yapı olduğunu göstermektedir. Ancak aynı Tablo, tarım sektöründeki verimsizliği de işaret etmektedir.

1980-2009 döneminde GSYİH içinde tarım sektörünün payında gözlenen düşüş (1980 yılında %66.3, 2009 yılında %58.6 sanayi sektörüne yönelmemiş, hizmetler sektörünü geliştirmiştir. Aksine 1980 yılında %9 olan sanayide

(2) Elazığ İl Milli Eğitim Müdürlüğü WEB sayfası, elazig.meb.gov.tr/elazig-egitim-tarih-php

istihdam, 1990'da %6.9'a, 2009'da ise %6'ya düşmüş bulunmaktadır. Aynı sonuca ilde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin sayı ve işletme büyüklüğü itibarıyla yetersiz olduğu verisi yoluyla ulaşmak mümkündür. TÜİK'in yaptığı değerlendirmeye göre (3); Elazığ'da çeşitli büyüklüklerde sadece 247 sanayi tesisi bulunmaktadır ki bu sayı benzeri büyüklükteki illere göre oldukça düşüktür.

Cumhuriyet Dönemi boyunca Kamu İktisadi Kuruluşları'nın yoğun yatırım ve istihdam imkanına kavuşan Elazığ'ın özelleştirme politikaları ve ülkede genel olarak özel sektör yatırımlarının artışı karşısında yeni şartlara adapte olamadığı, hızlı bir müteşebbislik kültürü geliştiremediği idari ve mali yatırım teşviklerinden yeterince faydalanamadığı anlaşılmaktadır.

Faklı oranlarda ağırlıklandırılmış çok sayıda sosyal (demografik, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı ve refah göstergeleri) ve iktisadi (sanayi, inşaat, tarım, mali göstergeleri) değişkeninin kullanıldığı DPT araştırmasının bulgularına göre (4); 81 il arasında 36. gelişmiş ilidir. Bu sıralamasıyla Elazığ, toplam 23 ilden oluşan Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinin Gaziantep'ten sonra en gelişmiş ilidir. Malatya 41, Tunceli 52, Erzincan 58, Erzurum 60, Diyarbakır 63. sırada yer almaktadır.

Elazığ'ın bu olumlu göstergeleri hakkında iki yorum yapmak mümkündür: Birincisi; bu göreceli olumluluk Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri mukayesesinden çıkmaktadır. İkincisi ise; olumluluğun Elazığ'ın sadece göreceli yüksek sosyal göstergelerinden kaynaklandığıdır. Bu durum sanayileşme verileri bakımından moral bozucu gözükmesine rağmen bilgi ekonomisi yaratma yolunda memnuniyet vermektedir.

Bir bilgi ve sosyal ekonomi yaratma projesinin merkezi olabilecek olan Elazığ merkez ilçesinin göstergeleri daha olumlu veriler sergilemektedir. Toplam 872 ilçe arasında (Büyükşehirlerin merkez ilçeleri dahil) Elazığ merkez ilçesinin gelişmişlik sıralaması 71'dir (5).

2.4. Uygun Eğitim ve Sağlık Altyapısı

Elazığ eğitim ve sağlık göstergeleri bakımından Doğu ve Güneydoğu bölgelerinin en uygun göstergelerine sahiptir(6). Bazı eğitim göstergeleri itibarıyla Türkiye ortalamasına ulaşan Elazığ, liselerde okullaşma oranı bakımından ise Türkiye'de 5. sıradadır.

Elazığ, bütün kademelerde okullaşma, ilk ve orta öğretimde öğretmen başına öğrenci, yükseköğretime geçiş, toplam nüfus içinde lise ve yükseköğretim görmüş olma gibi eğitim göstergeleri bakımından doğu ve Güneydoğu bölgeleri içinde en iyi durumdadır.

Elazığ bölgenin en eski yükseköğretim kurumuna ve geleneğine sahip ilidir. 1967 yılında kurulan Elazığ Devlet Mühendislik ve mimarlık Akademisi, sadece bölgenin değil Anadolu'nun en eski teknik yükseköğretim kurumlarından birisidir.

Fırat Üniversitesi Türkiye'nin 3. kuşak eski üniversitelerinden birisidir. 1975 yılında kurulan Fırat Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi'nden sonra ve İnönü ve Dicle Üniversiteleriyle beraber Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin en eski üniversitelerindedir. Fırat Üniversitesi'nin sağladığı bir diğer avantaj da üniversitelerin yeterlilik ve rekabet kriterleri bakımından sahip olduğu akademik başarıdır.

Fırat Üniversitesi Bingöl, Tunceli ve Muş Alparslan Üniversitelerinin kurucusu olmakla da bölge yükseköğretiminin lider yükseköğretim kurumu olma niteliğindedir.

Elazığ, sağlık göstergeleri bakımından yüksek bir gelişme potansiyeli ve sağlık sektörünü ekonomik bir kıymet haline getirme imkanına sahiptir.

Devlet Planlama Teşkilatı'nın çok sayıda sağlık göstergesinin kullanılmasıyla elde edilen sağlık sektörü gelişmişlik sıralaması bakımından Elazığ, Türkiye'nin engelişmiş 8.ildir. 81 il arasında on bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı bakımından ise 4. sırada yer almaktadır (7). Şehir Hastanesi'nin tamamlanmasıyla sağlık verilerinin daha da iyileşmesi beklenmektedir.

3. Bir Bilgi ve Sosyal Ekonomi Yaratma Stratejisi

Sosyal yatırımların çıktılarının kısa vadede ölçülemezliği veya bazı varsayımlara dayandırılarak ölçülebildiği bilinmektedir. Sosyal yatırımların sosyal fayda olarak adlandırılan birçok çıktısının ise bütün alanlara sirayet edebilme özelliğe olduğu bir veridir. Bu sebeple bilgi, eğitim ve sosyal ekonomileri yaratmak üzere geliştirilecek

(3) TÜİK, Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı,2002,ss.13-21

(4) DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), DPT Yayın No: 2671,Ankara,2003,ss.57-116 ve DPT, İllerin Performansları, dpt.gov.tr/bgyu/P9/dogu/elazigPER

(5) DPT, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması ,DPT Yayını, Ankara 2004,ss.85-71 ve ss.173

(6) DPT, İllerin (op.cit) ss. 121-13

(7) DPT, İbid. İdem

politikalarından ve yapılacak yatırımlardan bir imalat sanayi yatırımı gibi kısa vadede çıktı elde etmek mümkün değildir. Dolayısıyla sosyal yatırımların birer ekonomik değer haline dönmesini kısa, orta ve uzun vadeli stratejilere dayandırmak zorunludur.

Elazığ'da bölge, ülke ve uluslararası ölçekte birer eğitim ve sağlık ekonomisi yaratılırken atılması gereken önemli adımlar bulunmaktadır. Bunların başında ilin bölge, ülke ve uluslararası düzeyde ulaşım, haberleşme altyapısının geliştirilmesidir.

Elazığ Havaalanı'nın genişletilmesi ve Havalimanı statüsüne getirilmesi bu açıdan önemli olmuştur. Elazığ'ın diğer ulaşım ve haberleşme altyapılarının yeterli düzeyde olduğu bilinmektedir. Ancak Yüksek Hızlı Tren Projesi'nin Sivas'tan Elazığ'a uzatılması ilimizin kaderine fevkalade olumlu etkiler sağlayacaktır.

3.1. Bilgi Ekonomisi Yaratmak

Eğitim ve bilgi ekonomisi yaratmak kapsamında Elazığ'da öncelikli olarak geliştirilmesi gereken alanlar; eğitim ve sağlık sektörlerinin bilgi, beşeri ve fiziki alt yapılarıdır. Çünkü bilginin ekonomik bir kıymet olabilmesi yükseköğretim ve araştırma altyapısına bağlıdır. Bir başka ifadeyle Elazığ'ın bilgiden ve sosyal sektörlerden ekonomik getiri elde etmesi için bir eğitim ve araştırma ortamı olarak yükseköğretim altyapısının ileri düzeylere ulaştırılması gerekli gözükmektedir. Ancak üniversitenin veya üniversitelerin eğitim ve araştırma seviyesi bakımından rekabetçi bir yapıya kavuşması ve bilgiyi know-how 'a onu da teknolojiye dönüştürebilecek bir seviyeye ulaşmasıyla bir bilgi ekonomisi geliştirebilecektir.

Bu konuda kısa, orta ve uzun vadeli bir stratejinin ve buna dayalı politika ve projelerin geliştirilmesi gereklidir. Geliştirilmesi gereken politikalar ile atılması gereken adımlar cümlesinden olmak üzere aşağıdaki hususların sıralanması mümkündür.

Elazığ'ın araştırma-geliştirme vadisi ilan edilip, yapının devlet tarafından özel olarak teşvik edilmesi

Fırat üniversitesinin geliştirilmesi ve araştırma, inovasyon ve teknoloji geliştirmeye yönelmiş yeni bir ihtisas üniversitesininin kurulması.

- Teknoparkın geliştirilmesi. Kuluçka merkezinin, inovasyon teşvik biriminin oluşturulması.
- Özel bir proje kapsamında ileri araştırma merkezleri ve laboratuvarların kurulması.
- Uygulamalı araştırmaların teşvik edilmesi.
- Nanoteknolojik araştırma laboratuvarlarının kurulması.
- Ulusal desteklerle bilgi, teknolojik bilgi, patent, buluş, gibi bilgi ekonomisi ürünlerinin tanıtım ve pazarlaması biriminin ihdası.
- Bu kurumlar bünyesinde bilişim, haberleşme, sağlık, havacılık, savunma gibi inovasyona yakın, yüksek katma değer ve üstün nitelikli insan gücünün istihdamını sağlayabilecek sektörlerde araştırmaların gelişimi için fiziki ve özellikle beşeri altyapının hazırlanması.

3.2. Bilgi Ekonomisi Yolunda Bir Sağlık Ortamı Yaratmak

Sağlık hizmetleri arzının nitelik ve nicelik olarak geliştirilmesiyle oluşturulabilecek olan bir sağlık ekonomisi, bir başka ifadeyle sağlığa sosyal ve temel insanlık hakkı dışında ekonomik anlamlar kazandırma işi, son yıllarda ülkemiz ve Elazığ için bir hedef olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Bu gelişme Türkiye'nin nitelikli sağlık hizmetlerini batılı ülkelere oranla daha düşük düzeyde fiyatlandırabilmesinin tabii bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu konuda güvenilir istatistiki bilgi bulunmamakla beraber; Türkiye'nin kısmi bir ekonomik getiri elde ettiği, ancak daha yüksek bir gelişme potansiyeli taşıdığı gözlemlenmektedir. Göreceli olarak başta sağlık hizmetleri olmak üzere uygun sosyal altyapıya sahip olan Elazığ'da akademisyenler ve yerel yöneticiler sanayileşmeye alternatif veya onun yanında bir sağlık ekonomisi yaratabileceklerini kaydetmektedir. Böylece Cumhuriyetimizin 100. yılında sağlık sektöründe açılım, Elazığ için bir hedef olarak belirlenmiş bulunmaktadır⁽⁸⁾.

Sağlığın uluslararası ekonomik bir faaliyet olarak geliştiği günümüzde, Elazığ'da bir sağlık ekonomisi yaratabilmek çok yönlü ve uzun vadeli bir strateji ve gayret gerektirdiği kuşkusuzdur.

Sadece fiziksel altyapının (hastane, teknoloji) veya sadece nitelikli insangücünün (hekimlerin yurt içi ve dışında eğitilmesi) hazırlanması projenin başarısı için yeterli görülmemektedir. Fiziki ve beşeri ihtiyaçların beraber ve entegre olarak karşılanması yanında uluslararası pazar şartlarının değerlendirilip senaryolar doğrultusunda geliştirilmesi beklenmektedir.

Önce bölge daha sonra ülkemiz için yaratılması hedeflenen alt yapının orta ve uzun vadede bir sağlık ekonomisi

(8) www.elazigbulusuyor.org/Strateji/VizyonuKitabi.pdf, (Sağlık Sektörü, ss.39)

yaratma politikasının temeli olacağı değerlendirilmektedir. Şehir hastanesinin kuruluş çalışmaları bu politikanın gerçekleşmesi için çok önemli bulunmaktadır.

- Biyoenformatik yazılım ve bilişim ortamının geliştirilmesi.
- Bingöl, Muş, Tunceli, Diyarbakır ve Malatya illerinin sekonder ve tersiyer tedavi edici hizmetleri
- Radyoterapi, organ nakli, tüp bebek, yanık merkezi gibi özel hizmetlerin geliştirilmesi,
- Hasta yakınları için konaklama ve yeme-içme tesislerinin kurulup, bir ekonomik sektör haline getirilmesi,
- “Yaşlılar ve sağlık köyü” kurulması

Bu temel altyapının üzerine inşa edilmesi gereken ileri araştırma ve uygulama alanlarını yaratabilmek için uygulanması önerilen bilgi ekonomisi teşvik uygulamasının sağlık sektörünü de kapsamı gerekli görülmektedir.

- ▶ • Kısa vadede ulaşılabilecek hedefler ve devamlılık gösterecek adımlar;
 - Teşvik mevzuatının hazırlanması
 - Fiziki altyapının hazırlanması
 - Yurtiçi ve yurtdışında üstün nitelikli insangücünün yetiştirilmesi
 - Teknoloji transferinin yapılması
 - Tanıtım faaliyetlerine başlanması
- ▶ • Orta vadede ulaşılabilecek hedefler ve devamlılık gösterecek adımlar;
 - “Sağlık Köyü”nün hizmete açılması ve akreditasyonu
 - Sağlık Politikaları merkezinin ihdası
 - Sürekli Tanıtım faaliyetlerinin yürütülmesi
 - Sağlık araştırmaları ve teknoloji geliştirme merkezinin kurulması
- ▶ • Uzun vadede ulaşılabilecek hedefler ise; bilgi ekonomisi yaratma konseptine paralel ve onun içinde olmak üzere sağlık teknolojisi know-how'u, sağlık yazılımı ve sağlık teknolojisi üretimi için;
 - Sağlık sektörü nanoteknolojik araştırma ve geliştirme faaliyetleri
 - Buluş, patent, inovasyon için ar-ge ortamı
 - Sağlık ihtisas sanayisinin kurulması.

3.3. Elazığ'da Bilgi Ekonomisi Yaratmanın Finansmanı

Elazığ'da ulusal ve uluslararası düzeyde bir eğitim ve sağlık ekonomisi yaratma önerisi karma bir finansman modeli ile mümkün görülmektedir.

Kamu; fiziki ve beşeri altyapı ihtiyaçlarını yönetip finanse ederken, aynı zamanda idari ve mali teşviklerle de projeye katkıda bulunabilecektir. Uluslararası finansman kuruluşları yabancı sermaye şirketlerine kredi ve bağış yoluyla projeye katkıda bulunabilecektir. Ancak projenin başarısının Elazığ'ın bir Bilgi Ekonomisi Vadisi olarak ilan edilmesi ve buna uygun özel teşvik politikasının uygulanması ile mümkün olduğu muhakkaktır.

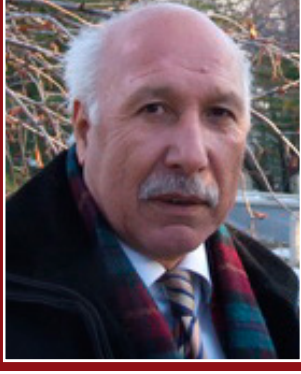
4. Sonuç ve Değerlendirme

Bölgesel kalkınma çabalarının genellikle sanayileşme politikalarına dayandırılması yaygın bir anlayış ve tercih olmakla beraber sosyal yatırımların orta ve uzun vadede ekonomik kalkınma için en uygun politikalar olduğu bilinmektedir. Eğitimin ekonomik kalkınmaya olan etkisini anlatan “Beşeri Sermaye” teorisine dayalı olarak yapılan ampirik çalışmalar; eğitimin ülke, bölge ve kurumsal gelişme üzerindeki yüksek ve kalıcı etkisini göstermektedir. Bunun anlamı; eğitim ve bilgi ekonomisinin doğrudan ekonomik katkısı yanında dolaylı olarak bütün sektörlerde kalıcı ve istikrarlı bir etki yaratmasıdır.

Elazığ'ın bölge ve ülke düzeyinde farklılaşarak kalkınma adına uygulayabileceği politikalarından birisi de ilde bir bilgi ekonomisi yaratmaktır. Bu yolla Elazığ, hem ilin sosyal kalkınmasını gerçekleştirirken temel insani haklardan olan eğitim ve sağlık hakkını yerine getirecek, hem de hızlı bir ekonomik kalkınma için en uygun zemini hazırlamış olacaktır.

Bu noktada önemli olan husus Elazığ'ın bilgi ve sağlık sektörlerinde ulusal ve uluslararası düzeyde rekabetçi ortam ve kurumlara kavuşup kavuşamayacağıdır. Yapılan analizler Elazığ'ın bölgede bu ortam için en uygun il olduğunu sergilemektedir. Aynı şekilde Elazığ'ın bazı sınırlılıklarla beraber ülke düzeyinde de bir sosyal ekonomi ortamı yaratabilecek iller arasında olabileceği anlaşılmaktadır. Özellikle sosyal göstergelerindeki göreceli uygunluk bu konuda yerel yöneticilere ve bölgesel kalkınma stratejilerini hazırlayan makamlara ümit verebilecek düzeydedir.

Elazığ'da eğitim ve sağlık sektörlerini birer ekonomik alan haline getirmenin ancak uzun vadeli bir stratejiye dayanan bir plan ve bu plana uygun olarak hazırlanmış politika ve projelerle mümkün olabileceği bazı ulusal ve uluslararası tecrübelerden anlaşılmaktadır.

AMERİKA'DA BİR HARPUTLU

Necati KANTER

Gurbet elde baş yastığa gelende
Gayet yaman olur işi garibin
Gelen olmaz giden olmaz yanına
Sızılar toprağı taşı garibin

Halk Türküsü

Kendi kendine konuştu, ağladı, hüzünlendi, güldü...

Gören ayyaş, meczup, deli ya da çaresiz bir ihtiyar deyip geçecekti. Nereye gideceğini ne yapacağını bilemeden kararsız adımlarla yürüdü. İki yanı çam ağaçlarıyla uzayıp giden geniş bir yoldan ilerlerken kuşların büyümlü seslerini dinledi uzun uzun.

Şehir üşüdü, o tutuştu.

Oturduğu bankın karşısında yaşlı bir kadın siyah tüylü kedisini okşuyordu. Bir çocuk oynuyordu uzakta...

Zaman perdesini araladı, kulaklarında tılsımlı bir akşam müziği... Sıladaki görüntüler parça parça aktı gözlerinin önünden...

İssiz ve sessiz sokaklar, solmuş çiçekler altında yatan ölümler, babasının tabutuna serptiği toprak; anasının feryatları ve rüzgârın savurduğu kum taneleri!.. Ülkesinin yüksek yaylalarının serinliğine özgü, gizemli gecelerden bir geceyi düşledi Ömer. Karşısında yanık yüzlü ela gözlü Gülbahar! Ayırmak ne mümkün gözlerini gözlerinden! Yüreğinde taşıdığı acının avuçlarına dolduğunu, onları acıyla yaktığını duyumsadı. Hava bulutlandı. Ömer'in gözleri buğulandı, bir sevda türküsü yankılandı yüreğinde. Herkesin biri birini tanıdığı, bu küçük ata kentinin sokaklarında ve çarşılarında yürürken adım başı selâmlaşan, her dükkânın önünde bir sigara içimi de olsa soluklanıp lâflayan mahallesinin samimî insanları arasında gezindi bir müddet...

Yaşlı bir zenciye döven iki serserinin bağırtısıyla uyandı. Tuhaf tuhaf etrafına bakındı! Bir kere daha lanetledi kendini! Pizza satan adamı kuşatan kalabalık... Kuşlara yem atan mavi gözlü bir çocuk... Eğlenen gençler, gezinen yaşlılar... Yaramazlık yapan çocuklar. Çatık kaşlı park bekçisi!.. Tam karşısında oturan kısa saçlı bir genç kızın sigarasından çıkan dumanlar arasında yok oluşu... Kadınla erkekli bir gurup sarhoşun açık saçık şarkılar söyleyerek sallana sallana yürüyüşleri... Keman çalan bir çingenenin önüne konan bozuk paralar... Şehrin gürültüsü...

Yere düşürdü gözlerini Ömer. Bir köprü kurdu gurbetten sılaya. Kayalar bulutların sesiyle ıslak... Sıla kokan nağmeler... Ağıtlar yakan Çaydaçıra'nın hüznü... Tebrizî güllere inat, Gülbahar'ın gamzesi; "gitme" diyen hafifçe aralık gözleri ve öne eğik başı!.. Yutkunuyor, utanıyor, ellerini önüne bağlıyor, ayaklarının ucuna bakıyor, öylece duruyor Gülbahar!.. Zaman durdu... Damarlarındaki kan durdu. Kilit vurulmuştu sanki Gülbahar'ın diline. Gözleriyle bile anlatmak istemiyordu artık duygularını... Hep kaçırıyordu ıslak kirpiklerini Ömerin gözlerinden.

Kilise çanları vurdu!.. Buruk bir sancı yayıldı Ömer'in yüreğine. Ayağa kalktı, titreyen ellerini ağır, ağır kulak memelerine değdirdi, derin bir soluk aldı, Ufka dikti gözlerini, uzun uzun baktı.. Harput'un kayabaşında sandı kendini... Ulu Camide okunan ezanı yüreği ile dinledi!..

Derman kalmamıştı dizlerinde.

Uğuldayan başını avuçları arasına aldı, çömeldi, hıçkırıklara boğuldu.

Orta yaşlı bir adam tanıdı onu... Old Omar!.. dedi...

This is our neighbour Old Omar!

Başına toplandı insanlar.

Aldırmadı!

Kalabalık büyüdü.

Kimi hasta, kimi deli dedi... Para koydular önüne, yiyecek koydular!.. Orali bile olmadı.

Donuk gözleri, önündeki yeşilliklere takıldı!.. Nedense Ejderha Taşı efsanesi geldi aklına... Ejderhanın ne olduğunu, nasıl bir yaratık olduğunu duyduğu günün gecesi de gelmişti rüyasına.. Büyükler çocukları korkutmak için hep bu efsaneyi anlatırlardı.

Harput'un "Göllübağ" yolu üzerinde, Fetahmet Baba türbesine giden yol ile "Buzluk Mağarasına" giden yol ayırımına varmadan, yolun sol tarafındaydı "Ejderha Taşı". Süt kalesinin bir kaç kilometre kuzeyinde yassı bir tepede, sırtı ve başı havaya kalkmış, devimsi kara bir taş vardı. Kendisi toprağa gömülmüş de, sırtı, boynu ve kuyruğu açıkta kalmış, yürüyüş halinde bir dev heykeli andıran kocaman bir canavar!.. Bu görüntünün iki yanında tıpkı kendine benzeyen iki de yavrusu vardı... Ona yılanların prensesi "Şahmeran" diyenler de vardı. Belli yaşa gelinceye kadar değil yanına yaklaşmak, adından bile korkardı!..

Gülümsedi, gözlerini boşluğa dikti, anlatılan bu efsaneyi yaşıyormuş gibi annesinin ağzından ilk kez dinliyordu sanki!..

Oğlum! Demişti annesi. Vaktiyle ifrit bir ejderha olan bu koca yılan, iki yavrusu ile birlikte Harput'u yutmaya, şehri yok etmeye gelirken halk korkusundan ne yapacağını şaşırılmıştı! Bunu duyan ağız dualı, gönlü temiz insanlar eğri minareli mabedin karşısındaki "Süt Kalesi"nin mescidine çıkmışlar, alın koyup namaz kıılıp hep bir ağızdan halka dua, canavara beddua etmişler. Ejderha ve yavruları taş kesilmiş!..

Duyum ötesi sessiz bir kıymıyla başlayan gizemli bir yola koyuldu Ömer. "Ejderha koca kenti yuttu!.." dedi, hüznü! Hâl diliyle en içli türkülerini söyledi ülkesinin kekik kokan dağlarında... Ve metruk bir kentin öyküsünü düşledi!..

Gün dağları aşarken kan kırmızısına boyanırdı ufuk!.. Siyah bir silüet hâlini alan güvercinlerin uçuşları izlenirdi akşamın alacasında. Özgür rüzgârlarla yarışan kelebeklerin peşinden koşardı çocuklar. Kürsü başı sohbetleri, efsaneler, hikâyeler anlatılır; meşkler yapılırdı uzun kış gecelerinde. Çiçek açmış dallar gibi başlarındaki oyali yazmalarla güzelliklerini sergilemeye çalışan kızlar bir yandan da şahnişin'li evlerde kaneviçe işlerdi. İşlerinden evlerine dönerken selâmlaşan mütebbessim insanların yüzleri dolunay gibi parlar, serin sular serpilirdi gönüllere.

Gün geldi, kentte gurbet öyküleri anlatılır oldu.

Uzun, hiç bitmeyecek kadar uzun yolculuklar yazıldı şehrin alınca. Rüzgârına teslim olan sevgilinin dalgalanan ipek şalvarı, oyacı yazması, yaralı yüreği ve ağzından söz yerine gözlerinden süzülen iri damlalar gurbete atılan ilk adımların nişanı oldu. Dualar edildi!.. Sular döküldü gidenlerin ardından. Analar ağladı, babalar içine akıttı göz yaşlarını. Uzaktan el salladı gizlice genç kızlar yavuklularına. Boyun büktü yavrular!.. Yürekler burkuldu, hüznü çöktü göğüslere. Kıyameti oldu bu yolculuk kadim şehrin.

Bastonuna dayandı, diş kalmamış ağzını sıkıca kapadı, “ııh” dedi belini doğrulttu, güçlükle kalktı ayağa, gecenin sessizliğine ve rüzgârın uğultusuna aldırmandan karanlığın koyu örtüsü altında yorgun adımlarla yürüdü Ömer.

Son günlerde hemen hemen her gece ülkesini, ülkesinin insanlarını görüyordu rüyasında. Gülbaharla evlendiğini, iki oğlunun bir kızının olduğunu, askerliklerini yapıp baba ocağına döndüklerinde her ikisini de evlendirdiğini, torun torba sahibi olduğunu görüyordu! Kendisine dede diye seslenen torunlarının yaramazlıklarını düşledi, gülümsedi!.. Sonra hüznü mırıldandı; bütün bunlar gerçek olsaydı kıyamet mi kopardı dedi, sustu.

Arabalar geçti yanından. İnsanlar geçti. Sonra yol tenhalaştı; ıssızlaştı. Koyu bir karanlık bastı. “Uğurlar olsun” sesiyle irkildi!..

İlık rüzgârın estiği yöne baktı, bir an ülkesinin sıcak insanları arasında sandı kendini!.. Dudaklarının arasında ince bir tebessüm!

“Eyvallah!..” dedi.

Durdu etrafına bakındı, yoktu kimsecikler!..

“Ne çok yaşadım seni senden uzakta!..” dedi, derin bir iç geçirdi, bütün acıları hatırlatan zehirli bir bıçak saplandı yüreğine... Bulunduğu yere çöktü.

“Buralara geldiğim günden son nefesime kadar her gece başımı yastığa koyduğum an göbeğimin toprağına gömüldüğü Baba Ocağımdan çağırıldım!. Gidemedim.. gidemedim!..”

Ağlıyordu Ömer.

“En acısı da son nefsimde bir Papazın başucumda olacağı gerçeği !..”

Evine geldiğinde saat gece yarısını çoktan geçiyordu. Odanın içinde anlamsızca dolaştı, sonra pencerenin önündeki bardağı aldı, bir yudum içti, geri kalan suyu saksıya boşalttı.

Nabzı nabzına vuran Gülbahar’ın menekşe gözlerini gördü saksıdaki çiçekte... Buruk bir tebessüm halesi yayıldı yüzüne. Işığın etrafında dönen pervanelere dikti ıslak bakışlarını.

Dillerini, dinlerini, coğrafyasını, âdetlerini bilmediği “Yenidünya” denilen denizler ötesi bu garip ülkede ölümünü bekliyordu artık.

Değer miydi bir lokma ekmek için “Ömer Dede” yerine “Old Omar” adını almaya?

Başucundaki deri çantayı açtı. Kırk yıl öncesinden gönderilen ilk ve son mektubun satırları arasında gurbete savrulduğu günlerini, yıkılan, yok olan, yutulan bir kentin ve insanların acı yazgısını yeniden yaşadı.

Yitik zamanların gölgesi çöktü omuzlarına..

“Ejderha yuttu” dedi, “yuttu, ana!.. yuttu bizim Kenti!..”

Dedi, yere yıkıldı Ömer...

HARPUT MİMARİSİNİ YAŞATMA SORUNU

**Yrd. Doç. Dr.
Cevdet Emin EKİNCİ**

*Fırat Üniversitesi Teknoloji Fakültesi
İnşaat Mühendisliği Bölümü*

ÖZET

Bu çalışmada, Harput mimarisini yaşatma sorunu ana hatlarıyla incelenmiştir. Buna göre, 1830-1930'lu yıllarda yaşanan Mezre'ye göç nedeniyle, Harput'un tarihi mimarisi bozulmaya başlamıştır. 1930-1950 yılları "Harput'tan Kaçış", 1950-1980 yılları arasında "Mimari Yok Oluş", ve 1980-2000 yılları "Harput'u Kurtarma ve Yaşatma" dönemleri olduğu söylenebilir. 1980'li yıllarda yapılan sit alanı kararı ve bu karar kapsamındaki uygulamaların çok geciktirilmiş olması nedeniyle (1985 Tarihli, Kentsel Sit Alanı), tarihi Harput mimarisinin son örnekleri de kaybedilmiştir. 2000'li yıllardan sonra yapılan bazı yerel kurtarma ve yaşatma çalışmalarının (birkaç örnek hariç) Harput mimarisine uygun olmadığı ve/veya yansıtmadığı hususu halen tartışılan esas konudur. Sonuç olarak, ilgisizlik ve tarihi mirasına sahip çıkmadaki duyarsızlık nedeniyle tarihi Harput mimarisi kaybedilmek üzeredir. Kamuoyuna önemle duyurulur.

Anahtar Kelimeler: Harput, Elazığ, Harput Mimarisi, Harput Evleri

1. GİRİŞ

Elazığ ili dahilinde yapılan kazı ve araştırmalara göre; Elazığ, bu nedenle de Harput çevre tarihi Paleolitik Çağ'a kadar inmektedir. MÖ 2000'li yıllara tarihlenen Asur yazılı belgelerinde Karpata, MÖ 1300'lü yıllara tarihlenen Hitit yazılı belgelerinde Harputtaş olarak anılan yerleşimin Harput olduğu sanılır. Ünlü kalesinin ise Urartularca inşa edildiği kabul edilir. Yüzyıllar boyunca önemini koruyan Harput altın çağını ise Artuklular döneminde yaşamıştı. Yaklaşık yüz yıl süren bu dönem boyunca (1113-1234) Harput'ta birçok yapı inşa edilmiş; öte yandan kent önemli bir kültür, sanat ve ticaret merkezi durumuna gelmişti. Daha sonra Anadolu Selçukluların, İlhanlıların, Dulkadiroğullarının ve Akkoyunluların eline geçen Harput, 1516 yılında da Osmanlı topraklarına katılmıştır.

Osmanlı İdaresine geçen Harput, başlangıçta Diyarbakır Eyaletine bağlı bir sancak halinde teşkilatlandırılmıştır. 1530 tarihli bir kayda göre Harput'ta o zaman 14 Müslüman, 4 ermeni mahallesi vardı. 19. Asrın sonlarında Harput'ta 2670 ev, 843 dükkan, 10 cami, 10 medrese, 8 kütüphane ve kilise, 12 han ve çeşitli büyüklükte 90 hamam bulunduğu Kamus-ül-a'lam'da belirtilmektedir.

19.yy'da da ipekçilik son derece gelişmişti. Harput Ovasındaki köylerde yoğun bir şekilde ipekböceği yetiştiriliyordu ve Harput'a Ermenilerce modern tekniklerle üretim yapan ipek fabrikaları kurulmuştu. 19.yy'da batılıların büyük önem verdiği bir yerleşim haline gelen Harput'ta bu dönemde Amerikan, Alman ve Fransız kolejleri kurulmuştu. Bu gelişmeler kentin kültürel dokusunu çok etkiledi, hatta Amerika'ya çalışmaya giden ilk Türkler de Harputlular oldu. 1834 yılından sonra Harput'taki yerleşim 5 km. güneydeki o zamanlar küçük bir köy olan Mezre'ye kaymış. Sultan Abdülaziz'e atfen Mamuret-ül Aziz olarak adlandırılan yeni yerleşim Cumhuriyetten sonra Elazığ olarak adlandırılmıştır.

1930'lu yıllarda Harput'taki yapıların taşları sökülerek satılmış ve koca bir kent yok edilmiş. Şimdi kurtulabilen tarihi eserleriyle bir açık hava müzesini andıran Harput hem nefes almak isteyenlerin, hem de tarihi solumak isteyenlerin uğrak yeridir [1].

Resim 1. Cumhuriyet Öncesi Dönem Harput [2]

Konu ile ilgili farklı dillerdeki literatürler incelendiğinde 60 civarında isimle karşılaşılmıştır. Eski isimleri ise şöyle Tablo 1'de verilmiştir. Çok daha detaylı çalışma yapılması durumunda bu sayı artabilir niteliktedir. Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere Harput geçmişinde çok önemli değere sahipti. Evliye Çelebi'nin 17. yüzyılda yazdığı Seyahatnamesinde de "Has'an Ziyad" olarak geçmektedir.

Tablo 1. Harput'un Tarihi Sürecinde Almış Olduğu İsimler [2 ve 7]

• İşuva	• Hisn-ı Ziyad	• Herpert
• Khappeta	• Hisn Ziyad	• Herbert
• Harputa	• Hisn Ziyat	• Herbrut
• Harputavanas	• Hisn Ziyat	• Herprut
• Supani	• Hisn Ziad	• Kharpüt
• Sophone	• Hisn Ziat	• Kharpüt
• Tsophk	• Hisn Ziat	• Harput
• Kharpert	• Hesna de Ziad	• Merzia-i Muzafferiya
• Kharberd	• Has'an Ziyad	• Mezria
• Gaspert	• Hartabird	• Mezre
• Khertpert	• Khartabirt	• El-Âziz
• Kartpert	• Haribirt	• Elazık
• Antizene	• Hertebirt	• Elyzig
• Kharbud	• Hayrel-Büyût	• Elyzig
• Karberd	• Simsat	• Mamuret-el-Aziz
• Harberd	• Mezapotamya	• Mamuret-ül-Eaziz
• Hinzit	• Herburt	• Mamuret-ul-Aziz
• Handzit	• Khurput	• Mamur-ul-Aziz
• Ziyata Castellum	• Harbut	• Memuret-al-Aziz
• Karput	• Khızniyat	• Elaziğ

2. HARPÜT'ÜN ÇARPICI ÖZELLİKLERİ

Yukarıda da kısaca bahsedildiği gibi günümüze gelinceye kadar Asur, Hurri-Mitanni, Hitit, Urartu, Pers, Sasani, Roma-Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Çubuk Beyliği, Artuklu, Akkoyunlu, Dulkadirli ve Osmanlı dönemi yapıları ve bazı mimari izlerini halen taşımaktadır. Buna göre, kalesi, okulları, camileri, kiliseleri, türbeleri, hamamları konaklarıyla ve zengin kültürüyle geçmişin dört başı mamur kenti geçtiğimiz yüzyıl içinde Elaziğ'a taşınmış.

Anadolunun en eski kiliselerinden biri Harput'tadır. Günümüzde Harput'taki sekiz kiliseden yalnızca biri ibadete açıktır. Adı, Meryem Ana Süryani Kilisesidir. Harput Kalesi'nin doğusunda, sur duvarlarının altındaki kilise, uzaktan bakıldığında surların bir parçası gibi görülür. Süryani geleneğine göre kilisenin ilk olarak MS 179 yılında bir pagan tapınağının yerine inşa edildiği kabul edilir. Anadolu'nun belki de en eski kiliselerden biri olan yapının günümüze ulaşan bir yazıtında 1179 yılında onarıldığı anlatılır. Aslında bir manastır olduğu bilinen yapının günümüze yalnızca kilisesi ulaşmıştır, bitişindeki okul, misafirhane, metropolithane gibi binalar ise 1936 yılında yıkılmış.

Halk arasında özellikle sinir hastalarının şifa bulmasıyla ün kazanan Meryem Ana Kilisesi uzun yıllar boyunca kullanım dışı kalmış. 2000 yılında onarılarak yeniden ibadete açılmış. Diğer kiliseler ise geçtiğimiz yüzyıl içinde yıkılmış. Eskiden Harput'un dört mahallesinde Surp Stepanos, Surp Nişan, Surp Hagop ve Surp Garabed adlarını taşıyan dört Ermeni kilisesi varmış. Bu kiliselerden yalnızca Gürcübey Mahallesi'ndeki Dabakhane'ye giden yolun üzerindeki Surp Garabed Ermeni Kilisesinin yıkıntıları görülebiliyor. Bu kilisenin duvarları büyük ölçüde yıkılmıştır.

19.yy'da Harput'ta Amerikalı, Fransız ve Alman misyonerler okullar açarak yerli Hıristiyanlardan Katolik ve Protestan cemaatler yaratmayı başarmışlar. Bu okulların en ünlüsü Amerikalı misyonerler tarafından kurulan Yeprad (Fırat) Kolejiydi. Harput'da 1859-1915 arasında eğitimini sürdüren bir Ermeni Ruhban okulu ve yetimhanesi de vardı.

Harput ve çevresi doğal güzellikleriyle de dikkat çekicidir; Türkiye'nin turizme açılmış on mağarasından biri olan Buzluk Mağarası Harput yakınlarındadır. Birçok hastalığa iyi geldiği kabul edilen Dabakhane Suyu da hem banyo, hem içme olarak şifa dağıtır.

Harput'un çok kültürlü geçmişi burada zengin bir kültürel birikiminin de varlığına sebep olmuştur. Örneğin klarnet, kanun, keman ve ud gibi çalgılarla söylenen "Evlerinin Önü, Yemen Türküsü, Mezre, Dağlar Dağımdır Benim ve Maden Dağı Dumandır" gibi ünlü Harput türküleri diğer yörelerimizden farklılık taşır.

Dünyada "mumlu dans" olarak tanınan "Çayda Çıra" da Harput'a özgü bir halk dansıdır; ayrıca "Elazığ Halayı", "Temür Ağa", "Avreş", "Nure", "Keçike (Köçekçe)", "Ağır Halay (Ağırlama)" ve "Delilo" da yöreye özgü danslardır.

Harput mutfağına özgü yemekler arasında Kellecoş, İşgene, Harput Köfte, Peynirli Ekmek, Fodula, Heside, Pestilli Yumurta ve Dolangel başta gelir. Yörenin üzüm ve cevizlerinden yapılan "Orcik" de Harput'a özgü tatlardandır.

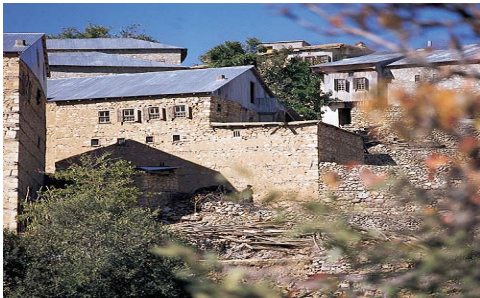
Harput'un bir başka simgesi de Arap Baba'dır. Arap Baba'nın yüzlerce yıldır bozulmayan başsız cesedi Harput'a gelenlerce mutlaka ziyaret edilir. Ceset yeşil kumaşla örtülü camdan bir sandukanın içindedir. Görmek isteyenlere örtü kaldırılarak ceset gösterilir. Türbenin yanında bir mescitte bulunmaktadır.

Harput'un en önemli ve eski yapısı ise Ulu Cami'dir. Eğik minaresiyle de ünlü cami içindeki bir yazıta göre Artuklu Hükümdarı Fahrettin Karaaslan tarafından 1156-1157 yılları arasında yaptırılmıştır.

Harput girişinde yer alan 16.yy yapısı Ağa Camisi, biraz ilerideki Artuklu yapısı Alacalı Camisi ve Osmanlı dönemi yapısı Kurşunlu Camisi, Ulu Cami yakınlarındaki Osmanlı dönemi yapısı Sarahatun Camisi Harput'un tarihi camileri arasındadır. Fatih Ahmet Baba, Ankuzu Baba ve Mansur Baba Türbeleri de Harput ve çevresindeki kutsal ziyaret yerlerindedir.

Harput Kültür Evi'nde de kentin görkemli geçmişi tanıtılmakta, yöreden toplanan otantik eşyalar sergilenmektedir.

Bir zamanlar Harput'ta Anadolu'nun birçok kentinde olduğu gibi Ermeniler, Rumlar ve Süryaniler yaşıyordu. Vital Cuinet'e göre, 1890'lı yılların başında Harput kent merkezinde 12600 Müslüman, 4850 Ermeni Ortodoks, 1845 Ermeni Protestan, 252 Ermeni Katolik ve 453 Rum olmak üzere 20.000 kişinin yaşadığı belirtilir (Aynı dönemde Mezre'de yarısı Gayrimüslim olmak üzere 5000 kişi yaşıyormuş ve Harput çevresinde 40 Ermeni köyü varmış). Şimdi bir elin parmağı kadar Süryani ve Ermeni ailesi Elazığ merkezinde yaşamını sürdürmektedir.

Resim 2: Harput Evlerinden Yakın Dönem Örnekleri [2]

Resim 3: Harput'un 2010 Yılı Genel Görünümü [2]

Elazığ-Harput hem stratejik hem de doğal kaynakları nedeniyle Paleolitik dönemden beri yerleşmeye sahne olmuştur. Türk hâkimiyetine kadar eski kavimler yörede önemli devletler ve uygarlıklar kurmuşlardır. 1085 yılından sonra Türkler Harput ve civarını kale ve askeri şehir konumundan çıkartmaya başlamış, Osmanlı imparatorluğu döneminde ise kültür, sanat ve ticaret merkezi haline getirerek, Harput'un her zerresine Türk damgası vurmuşlardır. Dünün Kalesiyle, mektep ve medreseleriyle, camileri, hanları hamamları, çarşıları alim ve sanatkarları ile ünlü Harput'u; aynı özelliklerini zaman içerisinde geliştirerek bugünün önemli bir merkezi haline gelmekte olan Elazığ'ı ortaya çıkarmıştır.

Binlerce yıldır insanların üzerinde yaşadığı Harput, Türk sahiplerinin Orta Asya'dan getirdiği öz değerleriyle çok zengin ve anlamlı bir hayat tarzı ortaya koymuştur. Bu sebeple ilimiz kültür unsurları bakımından çok zengin değerlere sahiptir. Örf, adet, gelenek ve görenekleri, törenleri, türkü ve manileri, halk tecrübesini yansıtan halk hekimliği, geleneksel el sanatları ve halk dansları, mutfağı vb. milli kültürümüz içerisinde kendine has özellikleriyle ölümsüz yerini almıştır [1 ve 2].

3. TARİHİ HARPOT EVLERİ

Yapılan inceleme ve gözlemlere dayanarak Harput'taki evlerini iki farklı kategoride incelenmesinin yararlı olacağı kanaatine varılmıştır. Buna göre; birinci grupta toprak esaslı klasik evler ve ikinci grupta ise konaklar başlığı altında incelenecektir.

3.1. Klasik Evler

Genel anlamda toprak esaslıdır. Zemin+1 şeklinde yapılmışlardır. Özel bir mimari düzenlemesi ve stili yoktu. Evler uzun yıllar sonunda kendi kendine oluşmuş olup özel bir mimari yönü pek yoktu denilebilir. Ailenin ekonomik durumuyla bağlantılı olarak moloztaş ve kesme taş esasıyla yapılanları da vardı. Harput klasik evlerin en genel özelliği cumbalı ve düz damlı olmalarıdır (Resim 4:a-b-c-d-e-f).

Resim 4: Klasik Harput Evleri [2 ve 6]

Evlerin dışı cephelerinde cumba uygulamasının dışında özel bir mimari hareketlilik yoktu. İç hacimde yine ailenin ekonomik durumuyla bağlantılı olarak bazı estetik özellikler verilebilmekteydi. Bu estetik değerler özellikle kesme taş ve ahşap esaslı yapı elemanlarında yansıtılmıştır.

Zemin kat bir binanın servis-hizmet katı olarak kullanılır ve algılanırdı. Burada günümüzdeki karşılığı olan mutfak, kiler, antre, tuvalet ve banyo yer alırdı. Üst kat ise ağırlıklı olarak günlük ve gece yaşam birimleri yer alırdı. Toprak esaslı yapıların dış kabuğu 40-50 cm kalınlığında, moloz ve kesme taş esaslılarda 30-50 cm kalınlığı tercih edilirdi.

İç hacimler arasında duvarlar dış duvara göre daha ince olup, bağdadi esaslı uygulamalarla ağırlıktaydı. Yapıların üst katlarında cumba-çıkma uygulaması oldukça kabul gören bir bina hareketliliğiydi. Pencereler dar ve yüksek olur, yarısı ise çıtalı gölgeleme en tercih edilen şekliydi. Zemin katlarda zorunluluk olmadığı sürece pencere bırakılmazdı. Döşeme serbest açıklığı çapları 10-20 cm olan ve 40-60 cm aralıklarla döşenen salma veya cisirlerle (kiriş) geçilirdi. Bu ahşap kiriş elemanları yapıda cumba-çıkma yapılması durumunda dışa doğru devam ettirilirdi. Döşeme kirişlerinin alt kısmı kaplamasız, üst kısmı ise genellikle klasik tahta kaplamalı yapılırdı.

Yapının çatısı da aynı mantıkla düzenlenirdi. Fakat buradaki salmalar, ara katlara oranla daha kalın ve masif ağaçlar tercih edilirdi. Düz damlar su ve ısı geçirimsizliği sağlamak amacıyla bazen iki tabakalı bazen de üç tabakalı yapılırdı. Düz çatı kirişlerinin üstü klasik tahta kaplamalı ve onun üzerine özellikle meşe külü katkılı yağlı kil tabakası ve onun özerine de normal kil+toprak karışımı son tabaka uygulanırdı. Çatılarda evin sokağa bakan kısımlarına ve/veya iç bahçe kısımlarına su akar yerleri bırakılır, çatıda birikmiş ve/veya erimiş kar sularının buradan uzaklaştırılması sağlanırdı.

3.2. Konaklar

3.2.1. Ev-Konaklar

Harput ev-konakların büyük bir bölümü iki veya daha fazla katlı olup, yine bu evlerin birçoğu şehnişin de denilen cumbalı tipteydi (Resim 4). Evlerin caddeye bakan cephelerinin üstünde “Ya Hafız Ya Allah”, “İnna Fetehnaleke Fethen Mübina” gibi levhalar asılırdı. Genellikle iki katlı olan bu yapıları bir dış avlu çevreler. Dış avlu insanların ve hayvanların aynı kapıdan evin kapalı kısımlarına geçişini sağlayan ev ile sokak arasında kalan mekandır. Avluya yuvarlak taş kemerli, demir tokmaklı ve saçla kaplı iki kanatlı “Dervaze” denilen bir cümle kapısı ile girilir.

Cümle kapısının kanatlarından sol kanatın alt ortasında ayrıca üstü yarım daire biçiminde 70 cm eninde 80 cm boyunda ufak ikinci bir kapı daha vardır ki, bu kapı iki kanatlı büyük kapının her iki kanadında kapalı olduğu zamanlar, ev halkının azıcık eğilerek bu kapıdan girip çıkmalarını sağlardı. Büyük kapının her iki kanadının açılması ancak düşünlerde, büyük ziyafetlerde, bilhassa bayramlarda olurdu.

Haremlik ve selamlık olarak iki ana bölümde biçimlenen Harput evlerinin haremlik kısmının iç avlusuna taş kemerli ve tezyin edilmiş bir kapıdan girilir. Üzeri kapalı olan iç avluda, üstü kapalı ve önü açık bir tandırlık, odunluk, tuvalet yer alır. İç avludan taş merdivenle hareme çıkılır.

Harem dairesi daha çok ev hanımlarının gününü geçirdikleri bölümdür. Harem dairesi sofa denilen kapalı bir salon ve buraya açılan muhtelif odalardan oluşur. Oturma, misafir, yatak odaları gibi. Bu bölümün gerek alt kattan, gerekse üst kattan bir kapı ile selamlık kısmına bağlantısı vardır.

Erkeklerin oturduğu selamlık kısmına ise dış avludan girilir. Selamlık, salona (sofa) açılan bir odadan oluşur. Burada salon, odaları birleştiren ve evin planlanmasını etkileyen bağlayıcı öğedir. Odalardan birisi büyük selamlık odasıdır ki, misafirler buraya alınır. Oda tavanı yüksek, pencereler oldukça geniş ve önü Cumbalı (Şahnişinli) dir.

Dış avlu, iç avlu, selamlık, haremlık, kiler ve hela gibi bölümlerden oluşan Harput evlerinin pencereleri ise; genellikle ahşap çerçeveli ve kafeslidir. Alt katlarda yer alan pencereler, üst katlardakilere göre oldukça küçük boyutlu olup, çevreleri kesmetaş ile çevrilerek ve demir parmaklıklarla sağlamlaştırılmıştır. Cumbaları genelde beş ya da yedi pencere olan Harput evlerinin üst örtüsü ise, ahşap üzeri toprak örtülü olup, çok az bir evin üstü çatı ile örtülüdür.

Harput Ev-Konakların en önemli özelliklerinden biri de kapıların tokmaklarıdır. Bu kapı tokmakları demirden tezyinatlı bir şekilde yapılmış olup iki adet olarak kapılara yerleştirilmiştir. Küçük olup ince sesli olanları kadınlar tarafından kullanılırdı. Büyük ve kalın sesli tokmak ise eve gelen erkekler tarafından kullanılırdı.

Her eve taş kemerli bir cümle kapısı ile girilirdi. Konağın dış kapısından sonra içeride üstü açık bir sahada avlu yer alırdı. Buraya dış avlu denilirdi. Bu avluda genellikle, üç kapı bulunur. Bu kapılardan birincisi "Harem" tarafına, diğeri "Selamlık" tarafına, bir diğeri ise "Hizmetkar"ların oturduğu tarafa açılırdı (eğer bu kapı konağın dışında değilse).

3.2.2. Harput Konakları

Alt katta, hemen hiç oturma odası yoktur. Ambarlar, kilerler ve benzerleri yer alırdı. Buradan merdivenle selamlığa çıkılırdı. Selamlık bölümüne girilince, bir avlu ve bu avluya açılan bir kaç kapı ile karşılaşılır. Bu kapılardan biri, en büyük odaya yani selamlık odasına, diğeri selamlık yatak odalarına açılır. Selamlıktan dönüp tekrar dış avluya çıktığında, bu avludan girilen ikinci kapı, harem tarafına açılırdı. Bu kapalı kapıyı açınca, ikinci bir avlu (iç avlu) bulunurdu. Bu avlunun da kısmen üstü açık yapılırdı (Resim 5).

Resim 5: Harput Evi-Konağı Örneği (Şefik Gül Konağı) [2]

Resim 6: Harput'ta Bir Konağın Genel Görünümü (a) ve Sunguroğlu ve Küçük Efendi (Dönerler) Konaklarının Eski-Yeni Görünümü (b-c) [2]

İç avlu, mücevherat dolu kapalı kutu gibi bir yerdi. Çünkü; konağın çeşmesi buraya akar; kilerler, ambarlar buraya açılırdı. Hatta (gelini koltuğa verme) töreni de burada yapılırdı. Kilerde, evin kışık yiyecekleri ve çerezler bulunur. Ambarda ise buğday, nohut, fasulye, arpa, küşne, odun vs bulunurdu.

İç avludan, haremın üst bölümüne çıkılır. Burada üstü yine yarı açık bir avlu ki, buraya harem dairesinin kapısı ile kiler ve mutfak kapıları açılmaktaydı. Mutfak, bu avlunun en uzak köşesinde, kiler daha yakında bulunurdu. Mutfakta raflar takalar, erzak küleri ve çinilerle sele-sepet ve benzerleri vardı. Kilerde, aşağıdaki kilerdekilerden daha kıymetli ve günlük ihtiyacı karşılayacak erzak ve çerezler bulunmaktaydı. Tavanlardan sarkan üzüm, kavun ve armut, elma hevenklerine kadar hemen her şey bulunurdu.

Harem dairesine, avluya açılan kapısından girilince "sofa" denilen kapalı bir salon ve buraya açılan muhtelif kapılar yer alırdı.

Bunlara örnek olarak; oturma, misafir, yatak ve yıkanma odalarının kapıları gösterilebilir. Evin en çok sanat işçiliği, harem tarafının duvar ve tavanlarında görülürdü. Harem tarafının, gerek alt kattan gerekse üst kattan bir kapı ile selamlığa da bağlantısı vardır. Kısaca tasvir ettiğimiz bu ev örneği yalnız Harput'ta değil büyük köylerin "bey" ve "ağa" evlerinde de vardı. Odalar 18 m², tavanlar 3,40 m.den aşağı değildi.

Pencereler geniş ve güneye doğruydı. Kuzeye bakan yazlık ayvanlar da vardı. Balkon vazifesi gören bu ayvanlar, bazen bir bazen iki kemerle çevriliydi. Dışarıdan görüntüyü kesecek korkuluklar bu ayvanlara ayrı bir yapı güzelliği verirdi. Buralarda yemek yenip oturulur ve yatılabilirdi.

3.2.3. Bey ve Ağa Konakları

Bey ve Ağa Konakları, genelde kesme taştan inşa edilir ve taş işçiliğinin en güzel örnekleriyle bezenirdi. Ayrıca konakların pencere ve kapı üstleri dolma kenarlı köşelerinin her biri ayrı ayrı taş motifleriyle süslenirdi. Haremlik duvarları, çok güzel çinilerle kaplı, tavanlar ceviz tahtalar üzerine oyma motifli yapılırdı.

Motif ve süsleme sanatı, Harput evlerinde çok kullanılmaktaydı. Hemen her eski yapıda bulunan örneklerine rastlanırdı. Oyma çeşitleri, kapı pencere köşelerine, ocakların kenar ve üst kemerlerine, merdiven korkuluklarına, sütun gövdesine ve başlıklarına işlenmiştir. Bunlar taşçılık sanatının en ince örnekleriydi. Süsleme motifleri ise özellikle tavanlara, çıkmalara, balkonlara, iç duvarlara ve saçaklara işlenmiş olarak görülüyordu. Bu oyma motiflerin, en zengin ve en hünerli örneklerini Harput'ta yalnız binalarda değil bakır eşyada da görmek mümkündür [2 ve 3].

4. MİMARİ YAPILARIN BOZULMA NEDENLERİ

Tarihi bir yapının bozulmasında iç ve dış olmak üzere iki farklı neden söz konusudur. Bunlar iç ve dış nedenler olarak anılır. İç nedenler arasında;

- Yapının konumundan kaynaklanan hasarlar,
- Zemin özellikleri,
- Strüktürel tasarımdaki hatalar,
- Hatalı malzeme kullanımı ve hatalı detay uygulamaları ile
- Niteliksiz işçilik gösterilebilir.

Dış nedenler arasında da;

- Bilinçsiz bakım-onarım,
- İklim şartları,
- Kötü kullanım,
- Terk ve
- Vandalizm gösterilebilir [4].

Resim 7, 1910-1920 yılları arasına ait olup, Resim 8, 2009 yılına aittir. Bu resimleri kendi içinde karşılaştırdığımızda tarihi Harput'un kaybedilmiş olduğunu görüyoruz. Resim 9 ise 2010 yılından sonra restore edilerek kurtarılmıştır. Resim 10 ise Harput Paşa Konağı ve Resim 11'de ise Resim 1c'de 2010 yılından sonra Sarahatun Cami Meydanında yerel yönetimce önce "Harput Osmanlı Konağı" ve daha sonra "Harput Sevgi ve Kültür Konağı" ismiyle anılmaya başlanan ve mimarisi itibarıyla da tartışmaya açık yeni yapı görülmektedir.

Resim 7: Tarihi Harput'tan Bir Görünüm [2]

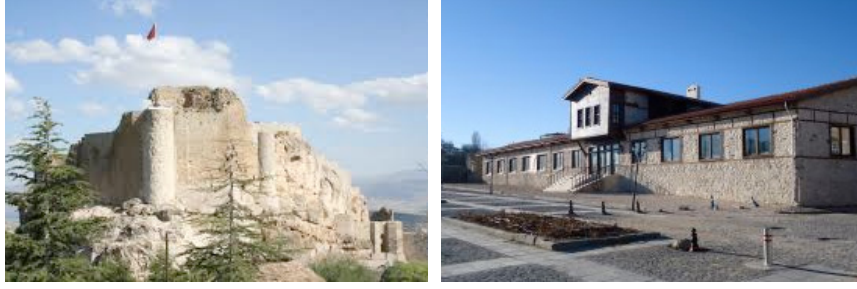
Resim 8: Harput'un Dağ Kapı (a-b) ve Üç Lüleli Çeşme (c) Genel Görünümü [2]

Resim 9: Harput'un Dağ Kapı Restorasyon Sonrası Görünümü [2]

Resim 10. Harput Paşa Konağı [2]

Resim 11. Harput Kalesi (a) ve Resim 1c Alanında Yerel Yönetimce Yapılan Harput Sevgi ve Kültür Sarayı(b)

Tarihi Harput'un mimarı yapılarının bozulma nedenleri arasında terk ve beraberinde ilgisizlik gelmektedir. Bu konuda <http://www.bizimharput.com> tarafından yapılan ve 29 Mayıs 2009 tarihi itibarıyla ortaya çıkan online anket sonucu aşağıda verilmiştir [2, 3 ve 4].

Sizce Harput'un En Önemli Sorunu Nedir? (Erişim Tarihi:29 Mayıs 2009)

Su	3.02%
Yeşil Alan	5.81%
Kanalizasyon	6.15%
Temizlik	11.96%
Yatırım Eksikliği	21.45%
İlgisizlik	51.62% [5].

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Harput, yerleşim yeri itibarıyla Asur, Hurri-Mitanni, Hitit, Urartu, Pers, Sasani, Roma-Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Çubuk Beyliği, Artuklu, Akkoyunlu, Dulkadirli ve Osmanlı dönemlerine ait olmak üzere birçok uygarlığı peş peşe yaşamıştır. Bu tarihsel yoğunluk ve geçmiş dönemlere ait eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985 Tarihi Ev Kentsel Sit Alanı olarak ilan edilmiştir. Sit alanı olarak alınan yerlerde halen tartışmalar sürmektedir. Tamamı sit alanı olamamış, bir mahalle ortasındaki bir caddesin bir tarafı sit alanı diğer tarafı değil, anlaşılır değildir.

Bu karar oldukça geç alınmış bir karar olup, birçok bayındırlık ve özel mülkiyet yapılarının kurtarılmasına hiçbir katkı sağlayamamıştır. Yani tarihi belde mevcut konumuyla özellikle sivil mimari örnekleri eskiye dair hiçbir şey bırakılmamacasına yok edilmiş ve talan edilmiş, diyebiliriz. Harput kaybedilmiştir. Fakat, şu anda oldukça zor şartlarda ayakta duran ve/veya durmaya çalışan, Kale, Cami, Türbe, Kilise ve Hamamlar incelendiğinde kaybedilen değerlerin ne kadar önemli olduğunu, kaybedilen mimarinin ne kadar değerli olduğunu anlıyoruz. Yukarıda verilen resimlerden de anlaşılacağı üzere son derece önemli bir yerleşim merkezi olan Harput aynı zamanda bir medeniyet merkezi kimliğine sahiptir.

Harput'un geçmiş dönemlerine ilişkin resimleri dikkatli incelendiğinde, konut amaçlı kullanılan yapıların önemli kısmı düz dam olarak yapılmıştır. Bu yapıım tarzı sürekli bakım ve onarımı gerektirmektedir. Geçmiş dönemlerdeki iklim şartları da dikkate alındığında mevsimler arası ve/veya gece-gündüz arası yüksek ısı farklılığına pek uygun değildir.

Konakların bazıları hariç, yapıların önemli kısmı düşük kaliteli ve yerel malzemelerle yığma yapı şeklinde inşa edilmişlerdi. Ayrıca bu yapılar strüktürel açıdan da yetersizdiler.

Zaman içerisinde Harput'un özellikle Mezre'ye taşınma isteği sonun başlangıcını oluşturmuştur. Diğer taraftan, ahalinin önemli kısmı mevcut yapılarını sökerek Mezre'ye taşımıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1985 yılında Harput'u "Kentsel Sit Alanı" olarak ilan edilmiştir. Sit alanı olarak alınan yerlerde halen tartışmalar sürmektedir. Tamamı sit alanı olamamıştır. Örneğin bir mahalle ortasındaki bir caddenin bir tarafı sit alanı diğer tarafı değildir, bu kararda hiç anlaşılır değildir ... !

Ayrıca alınan karar oldukça geç alınmış bir karar olup, birçok bayındırlık ve özel mülkiyet yapılarının kurtarılmasına hiçbir katkı sağlayamamıştır. Yani tarihi belde mevcut konumuyla özellikle sivil mimari örnekleri eskiye dair hiçbir şey bırakılmamacasına yıkılmış ve/veya talan edilmiş, diyebiliriz.

Fakat, şu anda oldukça zor şartlarda ayakta duran ve/veya durmaya çalışan, Kale, Cami, Türbe, Kilise ve Hamamlar incelendiğinde kaybedilen değerlerin ve mimarinin ne kadar önemli olduğunu şimdi anlıyoruz.

Harput ve mimarisi kaybedilmiştir. Harput'un kurtarılması adına kısa ve orta vadede yapılması gereken hususlar özetle şöyle olmalıdır.

- Harput sürekli kamuoyunun gündeminde tutulması,
- Harput'a özgü panayır, şenlik, festival gibi etkinlikler düzenlenmesi,
- Harput bir mezarlık alanı olmaktan kurtarılması,
- Günümüze kadar ulaşmış ve şu anda oldukça kötü durumda olan tüm yapılar için restorasyon çalışmalarına hızla başlanması,
- Sürekli bakım ve sağlamaştırma çabalarına önem verilmesi,
- Kesin verilere ve özgün öğelere dayanması,
- En az ve nötr malzeme ile parçalar birleştirilmesi,
- Önemli bir hasar verilmeden yeni işlev kazandırılması,
- Değerlendirme ve ortadan kaldırma kararları yalnız müellifin görüşüne bırakılmaması,
- Kastamonu Valiliği'nin başarıyla uyguladığı Safranbolu Projesi'ne benzer bir proje Harput içinde hayata geçirilmesi,

- Uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılması ve bu konuda AB Youth projeleri (Gönüllülük) hazırlanması,
- Harput mümkün olan en kısa sürede inanç turizmine açılmalı hususunda pilot çalışmalarına başlanması (USA: Amish Country örneği).
- Yapılacak ekler yalın ve yapısal düzeni yansıtır şekilde olması,
- Restorasyon tarihi belgeleri yanıtacak ve aslını bozacak şekilde olmaması ve
- Eski yapım yöntemleri ile amaca ulaşamazsa çağdaş tekniklerden faydalanılması,
- Tarihi anıt kavramı yalnız büyük sanat eserlerinin değil ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar. Bu nedenle anıtların korunması ve onarımı için bütün teknik ve bilimlerden yararlanılması,
- Mimari yapıların korunması ve onarılmasında amaç onların bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korunması,
- Yapıların ve anıtların korunması, her zaman onları her hangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanılmakla kolaylaştırılabilir. Fakat bu nedenle yapının planı ya da bezemeleri değiştirilmemesi,
- Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemesi,
- Bir yapı ve/veya anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu asla unutulmamalıdır.

Sonuç olarak;

- Ciddi ve tutarlı yaklaşımlarla beldenin tamamı sit alanı ilan edilmeli ve sivil yaşamın yeni yapılaşmasına bundan böyle izin verilmemelidir. Ayrıca, mevcut yapılar da Harput'un geçmişindeki modelleri içeren cephe kaplamalarıyla yeniden kaplanmalıdır.

Ya da

- Sit alanı olmaktan tamamen çıkarılmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Danık, E. ve Balaban, M., (2004). Harput Gezi Rehberi. Elazığ: Örnek Ofset.
2. Ekinci, C.E., (2008-2013). Restorasyon Dersi Notları. Elazığ: Fırat Üni. Teknik Eğitim Fakültesi.
3. Ekinci, C.E., (2008-2013). F.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Yapı Tasarımı Eğitimi Bölümü Restorasyon Dersi Alan Çalışması: Harput İzlenimleri/Alan Çalışması.
4. Ekinci, C.E., (2008). Borda Kitap: Yapı ve Tasarımcının İnşaat El Kitabı. Data Üniversite Kitapevi. Elazığ.
5. <http://www.bizimharput.com/modules.php?name=Surveys&op=results&pollID=3> (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2009)
6. Ekinci, C.E., (1988-2013). Şehirciliğin Kuramsal Temelleri Ders Notları (Harput'un Yok Oluş Nedenleri Alan Çalışması Arşivi) (Aharonyan, Vahe Hayg, Ara Çingiryan ve Huring Zakaryan Koleksiyonundan), Elazığ: F.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yapı Eğitimi Anabilim Dalı.
7. Tuğracı, P., (1985). Osmanlı Şehirleri. İstanbul: Milliyet Tesisleri.

ELAZIĞLILARI YETİŞTİRENLER

Cahide (Dalokay) ÖZDEMİR

Okul hayatımın en güzel ve verimli günlerini yaşadığım yıllardı.

Küçük bir ortaokul öğrencisiydim. Türkçe dersine diğer derslerden daha fazla ilgi gösterir; bunun gereklilik olduğunu düşünürdüm. Zaten öyle değil mi? Ana dilini yeterince bilmeyen, tasarrufunu yapamayan aydın bir kişi, bence, hangi kademede olursa olsun, değerinden çok şey kaybeder.

“Yürüyoruz” adlı kitabında kendisinin çok güzel dile getirdiği gibi: “Sınıf denilen ma’bed’in”in kürsüsünde Türkçe öğretmeni olarak Sayın Cemile Aytaç’ı buldum. Buldum diyorum; çünkü o, toplumumuzun yetiştirdiği fikir ve ideal insanı, çok iyi bir eğitimci, özellikle aydın Türk kadınına yaraşır meziyetleri şahsında mezcetmiş üstün bir kişiydi. Yine kendisinin aynı eserinde ifade ettiği gibi: “O geniş ve mes’ut ailenin” içine ben de girdim. Ortaokul hayatım boyunca O’nun bilgi ve ilham kaynağından, sevgi ve şefkat dolu kişiliğinden nasibimi aldım. Türkçemizi derinliğine hakkıyla öğrenmenin gerekliliğini daha iyi kavrayarak gelecekteki meslek hayatıma ışık tuttu. Değerli hocamız öğretmenlik mesleği için çok şey telkin etmiş olacak ki ilerideki meslek hayatıma O’ndan aldıklarımıyla yön verdim; yüksek öğrenimde de edebiyat öğretmenliğini seçtim.

Yıllar sonra öğretmen olarak göreve başladığım zaman hep O’nun Öğretmen kürsüsündeki hiçbir zaman unutamadığım güvenli; heyecan dolu sesindeki üslûbu taklit etmeye çalıştım; Öğrencilerimi yetiştirirken, O’nun verdiği ilk temel bilgileri esas alarak üzerine yenilerini ekledim. Eğer bugün mesleğimde nâcizane bir mevcudiyet gösterebilmişsem, riyâsız söyleyebilirim ki bunu O’nun yapıcı yönlendirici kişiliğine borçluyum.

Cemile Aytaç Hocam bizlere, öncelikle bu büyük ulusun çocukları, Türk Kızı olmanın gururunu telkin

etti. O’nun “Türk kızı., diye kaleme aldığı, O günler biz öğrencilerinin büyük bir istek ve heyecanla ezberlediğimiz şiirini bugün hâllâ aynı canlılığıyla hafızamda muhafaza ediyorum.

Yıllar sonra kendisini Ankara’da yeniden bulma mutluluğuna erdim.

Evimize çok yakın bir sokakta kızıyla beraber oturmaktadır. Ziyaretine gittim, elini öptüm, çok mutlu oldu. Elazığ’daki öğretmenlik yıllarımdan bahsettik. Bir ara, yazdığı ve biz öğrencilerinin de ezberlediğimiz “Türk kızı” şiirinin bir kıt’asını okudum, çok duygulandı; geri kalanını o eski günlerde olduğu gibi aynı heyecan, aynı coşkuyla kendisi okuyup tamamladı. Öğretmen ve öğrencisi olarak her ikimiz de tâ yıllar öncesine uzanmış, sanki bir duygu ve heyecan denizinde kaybolmuştuk. Öğretmenlik ne güzel, ne ulvî bir meslektir; hele insan böyle değerli öğretmenlere sahip olunca!

Sayın Cemile Aytaç Hocamın kısa özgeçmişini ve “Türk kızı” adlı şiirini buraya almadan geçemeyeceğim. Belki, benim gibi o dönem pek çok Elâzığlının da öğretmeni olmuştur; bu satırları okuyunca öyle ümit ediyorum ki onlar da aynı heyecanla o günleri anımsayacaklardır!...

“Cemile Aytaç 1909 da Nevşehir’de doğdu. İki yaşından itibaren İzmir’de büyüdü. 1929 da İzmir Öğretmen Okulu’nu bitirdi. Üç yıl ilk okul öğretmenliği yaptıktan sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi imtihanlarını dışarıdan vererek orta öğretime geçti. İzmir, Kastamonu, Konya, Denizli, İstanbul, Elazığ, Adana ve Ankara olmak üzere, 42 sene aralıksız Türkçe öğretmenliği yaptı. Çalıştığı tüm illerde Halkevlerinde görev aldı. Ankara Yardım Sevenler Cemiyeti ve Kadınlar Birliği’nin faal üyesidir. 1961’de Ankara Atatürk Lisesi’nden, 1973 yılında da TED Ankara Koleji’nden emekli oldu. Emeklilik

döneminde Başbakanlık Tercüme Bürosu'nda eski yazı eserleri yeni yazıya çevirdi. 1949 yılında "BİNİR, VECİZE" adlı kitabı yayınlandı. Çeşitli hikâyeleri ve şiirleri vardır. "Büyük Yarın" ve "Adalara Vaad" adlı piyesleri Halkevlerinde sahnelenmiştir.

Eski maarifçi ve TED Ankara Koleji'nin ilk genel müdürü - merhum - Şevket Süreyya Aytaç'ın eşidir. Aydın ve Bilge isminde iki değerli çocuğu vardır. Oğlu Prof. Dr. Aydın Aytaç; adından iftiharla bahsedeceğimiz uluslararası çapta değerli bir kalp mütehasısı, hekimdir.

Türk Kızı

Başı bulutlu, gönlü umutlu, içi neş'e,
Koşuyor, koşuyor ufukta gülen güneşe.
Bu kimdir?

Uzaklara bakan gözleri var,
Şimşek gibi karanlıkları yarar,
Sesini duydum, doldu gönlüm hazla,
Taniştım be bugün böyle bir kızla: Yeni Türk kızı.

Her taraftan yanık kokusu gelen bir Vatani varmış,
Gönlünü bu güzel yurdun alevden sevdaları sarmış,
Maziye bir kitap gibi kaldırmış, koymuş rafa,
Kudret saçıyor, hayat saçıyor, tek başına etrafa.

Fakat, o köpükten tenin farkı var eşinden,
Yaratmış bu yanan memleketin kızıl ateşinden
Gözleri bin şehidin uçtuğu bir gök,
Kolaysa gazileri gönlünden sök.

O evde bir avuç tül alegil,
Bahçede nazlı bir sümbül değil,
Yurdunu yeniden diriltmeye çalışan,
Yeni dünya kafilesine karışan,
İşe, bilgiye garbdaki ışığa koşan,
Yeni Türk kızıdır, azmini yıldızdır...

Ona dışından bakma sakın,
Eğil bir kere ruhuna,
Serveti kalbidir dünyada varına yoğuna,
Türk kızı inkılâbın verdiği işin başına
Yazılacaktır adın güzel yurdun her taşına.

Cemile Aytaç'ın "Yürüyoruz" isimli kitabından "yürüyoruz" başlıklı şu yazısını da buraya almadan geçemeyeceğim.

"1937 ilk baharında Atatürk Elazığ'a gelmiştir. Cemile Aytaç o günleri şöyle anlatmaktadır.

1937 senesinin bahar aylarından biri. Bütün şehir büyük bir coşku ve heyecan ile sokaklara dökülmüş. Elazığ Mustafa Kemal'i bekliyor.

Dördüncü Umum Müfettişliği Umum Kumandanı General Abdullah Alpdoğan ve Komşu vilâyetlerin kumandanları, valiler, müşavirler askerî törenle Mustafa Kemal'i trenden alıyorlar. Okullar, öğretmenler, memurlar, halk, bütün Elazığ sevgi dolu kalpleriyle yollara dökülmüşler, Atatürk, şerefleştirdiği Elazığlıları derin bir samimiyetle selâmlayarak kumandanlığa gidiyor.

Eşim Kültür Müşaviri, ben de öğretmen olarak gece Halkevinde verilecek yemeğe davetliyiz. Atatürk'ü yakından görmek en büyük şansım ve gururum oldu. Elâzığ Halkevi Türkiye'nin seçkin ve çok verimli bir çalışma merkezi idi. Konferans salonu o gece ulaşabileceği bahtiyarlığın büyüklüğüne uygun bir şekilde hazırlanmıştı. Duvarlar yıllarca özene özene seçilen Ata'ya ait tablolar ile doluydu.

Erkenden gitmiştik. Sabırsızlıkla Atatürk'ü bekliyorduk. Birden kapı açıldı ve bir ışık dalgası gözlerimizi kamaştırdı. Atatürk binayı sarsan alkışlar ile içeri girdi. Yavaş yavaş duvardaki tabloları inceleyerek dolaştılar. Kendilerine ayrılan masaya oturmadılar. Merakla kendilerini takip ediyorduk. Biraz sonra gördük ki büyük bir titizlikle hazırlanan masa yerinden kalktı, giriş kapısının hemen solundaki duvarda bulunan tablonun tam karşısına kondu. Bu tablo karlar üstünde kaputuna sarılmış yatan Ata'nın vatan bekçiliği yaptığı tablodur. Atatürk ile beraber, devrin başvekilisi Sayın Celâl Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kâzım Orbay, Elazığ milletvekili şair Fazıl Ahmet Aykaç, şair İsmail Müştak, yaverleri ve şimdi ismini hatırlayamadığım milletvekilleri ve seçkin kimseler vardı. Herkes oturduktan sonra Celâl Bayar ortaya çıktı, bütün salona hitap ederek:

**Düşman vatanın bağına dayamış hançerini,
Kurtaracak yok mudur bahtı kara maderini,
Düşman dayasın vatanın bağına hançerini,
Kurtaracak bulunur elbet bahtı kara maderini.**

diyen vatan evlâdı aramızdadır diyerek toplantıyı açtı. Atatürkü biraz rahatsızdı. Başı ile her köşeyi ayrı ayrı selâmladı.

Her toplantıda milleti için yaratıcı kararlar alan Ulu Önder, Fazıl Aykaç'ı yanlarına çağırarak: "Bu geceden itibaren Elaziz, Elazığ olacaktır" demiş ve sebebini şöyle açıklamıştır:

"Şehirlerimizi şahıs isimleri ile adlandırmak yerine, şehirlerin kendilerine has nitelikleri ile adlandırılmasını istiyorum. Elazığ çok verimli bir diyardır. Halkı mert ve çalışkandır. Türklerde bir âdet vardır, çalışmaya gidenlerin yanına azık koyarlar. Türkçemizde son gelen (k) sesi yumuşar ve (g) olur. Onun için Elaziz, Elazığ olacaktır. Bunları buradaki topluma iyice açıklayın" dediler.

Fazıl Ahmet bu tarihî değer taşıyan açıklamayı Elazığ salonlarından bütün yurda yapmış oldu. Salondakiler yolumuza ışık tutan Ata'nın bildirisini coşkuyla alkışlayıp minnetlerini ifade ettiler. Yemek, biraz müzik, daha sonra da Ata'nın isteği ile şiirler okundu. İsmail Müştak, Tevfik Fikret'in "95'e Doğru", Fazıl Ahmet Aykaç kendisinin yazdığı "gözümle gördüm" şiirini okudular. Atatürk, Abdullah Paşa'ya: "Hep benim misafirlerim okudular, ev sahiplerinden de bir şeyler bekliyoruz." dedi. Abdullah Paşa'nın ayağa kalkarak: "Cemile Hanım" dediğini duydum.

Şaşırdım, ellerim ayaklarım titremeye başladı. Ancak bu, hayatımın en mutlu daveti idi. Kalktım, Atatürk'ün huzuruna doğru yürüdük. Aklıma bir şey gelmiyordu. Atatürk ilkelerini canla başla benimseyen bir öğretmen olarak 1934'te Ankara Kız Lisesi'nde öğretmenken, halkevinde yaptığımız bir müsamerede okumak üzere, "yürüyoruz" adlı bir parça yazmıştım. Ezberimde olduğu için, etrafındakileri görmeden bütün samimiyetimle ve gücümle bu parçayı okudum. Ben okurken, Atatürk her cümlesini başları ile tasdik etmişler.

Bitirdiğim zaman, Şükrü Kaya Bey, beni Atatürk'ün yanına götürdü. Atatürk bana: "Cemile Hanım, en büyük gururum sizlersiniz, böyle kadınları olan bir millet ebediyen yaşayacaktır. Vatan sizlere emanettir" dedi. Gözyaşlarımla mukabele ettiğimi hatırlıyorum.

Biraz sonra, bütün salon generallerimizle beraber Harp Okulu marşını okuyorduk. Bu muhteşem gece böylece sona eriyordu...

(Cemile Aytaç'ın anlattıkları torunu tarafından kaleme alınmıştır.)

Cemile Aytaç - R. Nuri Güntekin'in eşi Hadiye Güntekin ile birlikte

KAYBETTİKLERİMİZ

- 1 - 01.04.2018 *Tahir ALKAN*
- 2 - 10.04.2018 *Müfide KAHRAMAN*
- 3 - 13.04.2018 *Tayibe BULUT*
- 4 - 25.04.2018 *Prof. Dr. Erkin OĞUR*
- 5 - 30.04.2018 *Yusuf Naci GÖRGÜN*
- 6 - 17.05.2018 *Ahmet ÖZBAĞI*
- 7 - 06.07.2018 *Murat ALTIPARMAK*

ELAZIĞ

KÜLTÜR ve TANITMA VAKFI DERGİSİ

Sokullu Mehmet Paşa Cad. Ece Sok.
No: 15/3 Dikmen/ANKARA
Tel: 0 312 4802880 • Faks: 0 312 4803808
Eposta: info@elazigvakfi.org.tr • elazigvakfi@gmail.com
www.elazigvakfi.org.tr